

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Tereza Mašková

**Média a protirežimní aktivity konce
normalizace**

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: **Tereza Mašková**

Vedoucí práce: **PhDr. Jakub Končelík**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

MAŠKOVÁ, Tereza. *Média a protirežimní aktivity konce normalizace*. Praha : Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2008. 68 s.

Vedoucí diplomové práce PhDr. Jakub Končelík.

Anotace

Bakalářská práce „Média a protirežimní aktivity konce normalizace“ pojednává o tom, jak o několika protirežimních demonstracích v Československu v roce 1988 a 1989 psala některá tehdejší oficiální, exilová a samizdatová periodika.

Annotation

Diploma thesis „Media and counter-regime activities at the end of normalization“ deals with the media response of several counter-regime demonstrations in 1988 and 1989 in Czechoslovakia in official, exile and samizdat press.

Klíčová slova

média, normalizace, demonstrace, dissent, komunistický režim, samizdatová periodika, exilová periodika, oficiální periodika

Keywords

media, normalization, demonstrations, dissent, communist regime, samizdat press, exile press, official press

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce (tzn. bez anotací a příloh) má s poznámkovým aparátem celkem 103 128 znaků s mezerami, tj. 58 normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 18. 5. 2008

Tereza Mašková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala za vedení práce PhDr. Jakubu Končelíkovi a za podporu také děkuji své rodině a přátelům.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. HISTORICKÝ KONTEXT	2
3. DEMONSTRACE	6
3.1 21. 8. 1988.....	7
3.2 28. 10. 1988.....	8
3.3 10. 12. 1988.....	9
3.4 PALACHŮV TÝDEN, 15.–21. 1. 1989.....	10
4. CHARAKTERISTIKY ZKOUMANÝCH PERIODIK	14
4.1 OFICIÁLNÍ PERIODIKA.....	14
4.1.1 <i>Rudé právo</i>	14
4.1.2 <i>Tribuna</i>	15
4.2 EXILOVÁ PERIODIKA.....	17
4.2.1 <i>Vídeňské svobodné listy</i>	17
4.2.2 <i>České slovo</i>	17
4.3 SAMIZDATOVÁ PERIODIKA.....	18
4.3.1 <i>Lidové noviny</i>	18
4.3.2 <i>Vokno</i>	20
5. ANALÝZA	21
5.1 OFICIÁLNÍ PERIODIKA.....	21
5.1.1 <i>Tribuna</i>	22
5.1.2 <i>Rudé právo</i>	23
5.1.3 <i>Shrnutí</i>	28
5.2 EXILOVÁ PERIODIKA.....	30
5.2.1 <i>Ad 21. 8. 1988</i>	30
5.2.2 <i>Ad 28. 10. 1988</i>	31
5.2.3 <i>Ad 10. 12. 1988</i>	32
5.2.4 <i>Ad 15.–21. 1. 1989</i>	32
5.2.5 <i>Shrnutí</i>	34
5.3 SAMIZDATOVÁ PERIODIKA.....	35
5.3.1 <i>Lidové noviny</i>	35
5.3.2 <i>Vokno</i>	39
5.3.3 <i>Shrnutí</i>	40
5.4 ZÁVĚR ANALÝZY.....	41
6. ZÁVĚR	42
7. SUMMARY	43
8. ZDROJE	44
8.1 PRIMÁRNÍ ZDROJE.....	44
8.2 SEKUNDÁRNÍ ZDROJE.....	44
8.3 INTERNETOVÉ ZDROJE.....	47
9. PŘEHLED ZKRATEK	48
10. SEZNAM PŘÍLOH	49
11. PŘÍLOHY	51

Přihláška bakalářské práce

Jméno studenta: Tereza Mašková

Semestr: 4.

Mediální zaměření: Mediální a komunikační studia – obor Žurnalistika

Název práce: Média a protirežimní aktivity konce normalizace

Základní vymezení tématu (základní hypotéza):

Tato práce si klade za cíl zjistit a porovnat, jak psala oficiální i neoficiální periodika o protirežimních aktivitách na konci 80. let, které předcházely Sametové revoluci a pádu komunistického režimu. Konkrétně se zaměřuji na manifestace z 28. 10. a 21. 8. 1988, první povolenou demonstraci na Den lidských práv (10. 12. 1988) a Palachův týden (leden 1989).

Rozhodla jsem se zkoumat ohlas těchto pro budoucí vývoj Českosloveska důležitých událostí ve třech odlišných druzích periodik té doby – ve dvou samizdatových (Lidové noviny a Vokno), dvou oficiálních (Rudé právo a Tribuna, týdeník pro ideologii a politiku) a dvou exilových (Vídeňské svobodné listy a České slovo).

Nejprve chci stručně popsat organizaci a průběh vybraných protirežimních akcí a to na základě dostupné sekundární literatury a dokumentárních filmů. V neposlední řadě bych ráda uskutečnila několik rozhovorů s pamětníky (či přímo aktéry) zmiňovaných událostí a redaktory neoficiálních periodik.

Předpokládám, že informace samizdatových a exilových tiskovin budou velmi podobné či totožné, zatímco ty oficiální budou přinášet naprosto odlišná stanoviska. Bude docházet mj. k situacím, kdy oficiální média budou nucena informovat o událostech z neoficiálního spektra ve větší míře, než bylo obvyklé, resp. bez ohledu na to, zda budou na existenci protirežimních aktivit upozorňovat pravdivě. Dále soudím, že se najdou i případy, kdy neoficiální periodika budou reagovat na články z oficiálních. Předpokládám určitou provázanost obou světů, které existovaly proti sobě, ale bez sebe by se také neobešly.

Neoficiální periodika plánuji sledovat od srpna 1988 do března 1989, ta oficiální vždy tři dny před a pět dní po vybraných událostech.

Metoda práce:

Standardní historická práce – sběr, třídění, syntéza materiálu. Součástí práce bude rešerše relevantních článků ve sledovaných médiích.

Výzkumný záměr:

Smyslem práce je nabídnout náhled na věcné, jazykové a ideologické rozdíly v informování sledovaných periodik o vybraných událostech (nepředpokládám použití složitějších metod, analýzu hodlám provést na základě jednoduchých kvantifikujících ukazatelů a vybraných jazykových a ideových prostředků).

Předpokládaná struktura práce:

I. ÚVOD:

- 1) Úvod do tématu, diskuse tezí, představení metody
- 2) Československo 80. let 20. století a protirežimní aktivity
- 3) Demonstrace 21.8.1988, 28.10.1988, 10.12.1988, 15.–21.1.1989
(tzv. Palachův týden)

II. STAŤ:

- 1a) Vybraná samizdatová periodika – jejich charakteristika
- 1b) Ohlas protirežimních aktivit v samizdatových periodikách
- 2a) Stručná charakteristika zvolených oficiálních periodik
- 2b) Ohlas protirežimních aktivit v oficiálních periodikách
- 3a) Vybraná exilová periodika – stručná charakteristika
- 3b) Ohlas protirežimních aktivit v exilových periodikách
- 4) Analýza

III. ZÁVĚR

Seznam základní literatury:

Prameny:

Lidové noviny, Vokno, Tribuna, Rudé právo, Vídeňské svobodné listy, České slovo

Sekundární literatura:

Bitrich, Tomáš: Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945-1989, NLN, Praha, 2001

Burton, Greame; Jirák, Jan: Úvod do studia médií, Brno: Barrister & Principal, 2001

Fidelius, Petr: Řeč komunistické moci, Triáda, Praha, 1998

Fošum, Tomáš: [Český politický disent v letech 1987-1989, Univerzita Karlova \(Praha\). Fakulta sociálních věd. Institut politologických studií, vedoucí práce Rudolf Kučera, 2004](#)

Freimannová, Jitka: Lidové noviny 1987-1989; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních studií. Institut komunikačních studií, vedoucí práce Nora Dolanská, 1991

Gruntorád, Jiří: O nezávislých iniciativách v Československu, Reprint Xerox, Praha, 1989

Hanáková, Jitka: Edice českého samizdatu 1972-1991, NK ČR, Praha, 1997

Havel, Václav: Do různých stran, Lidové noviny, Praha, 1990

Infoch (roč. 11 a 12, tzn. 1988 a 1989)

Kunczik, Michael: Základy masové komunikace, Praha: Karolinum, 1995

Mandys, Pavel: [Undergroundové časopisy po roce 1989, Univerzita Karlova \(Praha\). Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky, vedoucí práce Nora Dolanská, 1997](#)

Nadace Charty 77 (dvacet let), Atlantis, Brno, 1998

Otáhal, Milan: Normalizace 1969-1989, příspěvek ke stavu bádání, ÚSD AV ČR, Praha, 2002

Otáhal, Milan: Opozice, moc, společnost 1969–1989, Maxdorf, Praha, 1994

Otáhal, Milan: Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu, Doplněk, Brno, 1999

Otáhal, Milan: Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989, Dokořán, Praha, 2003

Palachův týden; Zpráva o 20. výročí Palachovy smrti, Čs. helsinský výbor, Praha, 1989

Palachův týden; Dvě situační zprávy o Československu a lidských právech 20 let po okupaci, Edice expedice, Praha, 1989

Pernes, Jiří: Svět lidových novin, Lidové noviny, Praha, 1993

Porjes, Ladislav: Cenzurovaný život, Fischmann, Praha, 2006

Posset, Johanna: Česká samizdatová periodika 1968-1989, Továrna na sítotisk: Společnost pro reklamu a tisk R & T, Brno, 1993

Suk, Jiří: Labyrintem revoluce, prostor, Praha, 2003

Šimečka, Milan: Obnovení pořádku, Atlantis, Brno, 1990

Šimečka, Milan: Konec nehybnosti, Lidové noviny, Praha, 1990

Tůma, Oldřich: Zítra zase tady!: protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén, Maxdorf, Praha, 1994

Vlach, Martin: Češi v neklidné době, L. Marek, Brno, 2006

Vladislav, Jan – Prečan, Vilém: Horký leden 1989 v Československu, VN Novinář, 1990

Žáček, Pavel: Přísně tajné!, Votobia, Praha, 2001

Další zdroje:

Rozhovory s pamětníky a aktéry sledovaných protirežimních akcí a s redaktory vybraných samizdatových periodik

Termín dokončení práce:

Květen 2008

Jméno konzultanta: PhDr. Jakub Končelík

(svým podpisem potvrdí, že souhlasí se spoluprací na tématu, schvaluje základní teze a ve stanoveném termínu odevzdá posudek na práci):

Datum

Podpis studentky

Podpis konzultanta

Náhradní téma: Český denní tisk v posledních měsících 2. světové války

1. Úvod

Téma bakalářské práce jsem si vybrala na základě svého dlouhodobého zájmu o období normalizace, které je na jednu stranu už historií, na druhou stranu stále polarizuje naši společnost (např. skrze zveřejňování seznamů tajných spolupracovníků StB). Konkrétně jsem se zaměřila na konec osmdesátých let, kdy se po dvou desetiletích mlčení začala aktivizovat širší občanská společnost. Zároveň jde ale stále ještě o dobu, kdy byli lidé za účast na protirežimních demonstracích propouštěni ze zaměstnání či vězněni a i přes Gorbačovovu perestrojku málokdo věřil, že v blízké budoucnosti dojde k liberalizaci režimu, natož k jeho pádu.

Vybrala jsem si tři pražské demonstrace z roku 1988 a týden pražských demonstrací v lednu 1989, které jsou označovány za první masové protesty po dvaceti letech.¹ Tyto demonstrace režim přímo neohrozily, byly však důležitým signálem zaprvé pro opozici, která zjistila, že není ve svých názorech osamocena, zadruhé pro režim, jenž už od této chvíle nemohl podobné manifestace přehlížet.

Zabývala jsem se mediálními ohlasy vybraných demonstrací v oficiálním, exilovém a samizdatovém dobovém tisku, celkem jsem zkoumala šest periodik: Rudé právo a Tribunu (oficiální tisk), Vídeňské svobodné listy a České slovo (exilový tisk), Lidové noviny a Vokno (samizdatový tisk). Smyslem práce je nabídnout náhled na věcné, jazykové a ideologické rozdíly ve způsobu, jak sledovaná periodika informovala o zvolených událostech. Předmětem analýzy jsou jednoduché kvantifikující ukazatele a vybrané jazykové a ideové prostředky. Často v textu používám pojem „relevantní články“, čímž označuji ty texty, které se vztahují k vybraným demonstracím, stejně pokud hovořím o analyzovaných demonstracích, mám na mysli ty předem zvolené. Pokud v práci cituji, ponechávám text v původním znění a nijak ho neupravuji.

Práce je strukturována do kapitol a podkapitol, její součástí je i seznam použitých zkratk. V kapitole Analýza je zvolena různá struktura podkapitol: oficiální a samizdatový tisk je rozebírán po jednotlivých titulech (a v rámci nich podle událostí), exilová periodika jsou analyzována společně (pouze podle událostí).

Bakalářská práce splnila cíle stanovené v tezích. Ovšem téměř každý článek si žádal aspoň skromnou analýzu, a vzhledem k počtu článků publikovaných v daném období jsem překročila stanovený rozsah. I to byl jeden z důvodů, proč jsem ustoupila od plánovaných rozhovorů s bývalými redaktory.

¹ Uskutečnily se ve dnech 21. 8. 1988, 28. 10. 1988, 10. 12. 1988, 15.–21. 1. 1989.

2. Historický kontext

Pro porozumění politické a kulturní situaci Československa 80. let je potřeba znát souvislosti vývoje českých poválečných dějin, které se v této kapitole snažím stručně nastínit.

V únoru r. 1948 v Československu definitivně převzali moc komunisté. Stalo se tak poté, co dvanáct nekomunistických ministrů podalo demisi, kterou prezident Edvard Beneš přijal, a na jejich místa byli doplněni komunisté. Už krátce předtím se zvedla vlna represí proti potenciálním odpůrcům režimu (prvorepublikovým politikům, západním odbojářům, továrníkům a podnikatelům, spisovatelům, intelektuálům, věřícím a církevním představitelům), do roku 1949 byly znárodněny všechny podniky a o rok později byly zrušeny řeholní řády. Byly vyřazovány knihy z knihoven, řada publikací šla ihned po vydání do stoupy, odhaduje se, že mezi lety 1948 a 1958 bylo zničeno zhruba 27 milionů knih.²

Režim se chtěl definitivně vypořádat se svými odpůrci a zároveň své činy legitimizovat, proto byly po vzoru sovětských čistek zinscenovány politické soudní procesy. Obvinění byli ve vazbě běžně týráni a donucováni k přiznání. V platnost vstoupily nové zákony, podle nichž se trestnými činy staly např. kritika vlády či šíření informací, a zároveň soudy interpretovaly zákoníky třídně, takže trestaly za všechny činy proti zájmům „lidu a dělnické třídy“. V takovýchto vykonstruovaných procesech bylo odsouzeno více než 200 000 Čechů a Slováků. V souvislosti s hospodářskými neúspěchy a moskevskými nařízeními se represe obrátily i proti tzv. vnitřnímu nepříteli – v jejich rámci proběhl v roce 1953 proces se skupinou kolem generálního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského.³

V březnu 1953 zemřel vůdce Sovětského svazu Josif Vissarionovič Stalin, krátce po něm i čs. prezident Klement Gottwald. Nová hlava SSSR Nikita Sergejevič Chruščov přednesl na 20. sjezdu Komunistické strany SSSR v roce 1956 svůj známý tajný projev

² In Lehár, 2004, s. 735

³ Společně s ním bylo obviněno dalších třináct komunistických funkcionářů z protistátní činnosti, z nichž dvanáct včetně Slánského bylo popraveno a dva odsouzeni na doživotí. Tento proces měl odradit od jakýchkoliv odchylek od sovětského režimu a kromě toho v něm sehrál důležitou roli antisemitismus.

odsuzující Stalinův kult osobnosti. Přes tyto události však v Československu k žádnému výraznému uvolnění nedošlo.⁴

Proces liberalizace u nás začal až během šedesátých let, kdy už v Československu vyrůstala nová generace, která životní úroveň nesrovnávala s první a druhou republikou, ale se západními státy. V této době bylo uděleno mnoho amnestií, díky nimž bylo propuštěno i velké množství politických vězňů.⁵ Druhá polovina šedesátých let přinesla uvolnění i v kultuře – vycházela kvalitní literatura, objevila se nová divadla, natáčely se filmy tvůrců tzv. nové vlny a vznikala řada různých nezávislých sdružení.

Obrodný proces vyvrcholil Pražským jarem – v lednu 1968 vystřídal Antonína Novotného ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ Alexander Dubček, v březnu Novotný rezignoval na funkci prezidenta, v níž ho nahradil Ludvík Svoboda, a do čela vlády a Národního shromáždění se dostali reformátoři. Kompromisem mezi konzervativními a reformními komunisty se stalo vydání Akčního programu KSČ, jehož cílem bylo reformovat socialistické zřízení po stránce ekonomické, politické i společenské. Přestože se Československo demokratizovalo, princip vedoucí role KSČ ve společnosti byl bezvýhradně zachován.

Sovětský svaz v čele s Leonidem Brežněvem s procesem československé demokratizace nesouhlasil. Po poradě „Varšavské pětky“ (SSSR, Polsko, Maďarsko, Bulharsko, NDR) probíhala v létě na našem území vojenská cvičení. V té době začali posilovat konzervativci a proces ekonomických reforem se zpomaloval, což sklízelo kritiku od aktivní části společnosti.⁶ V noci z 20. na 21. srpna vstoupilo do ČSSR na tři čtvrtě milionu vojáků pěti armád Varšavské smlouvy.⁷ Spontánní odpor obyvatel okupanty zaskočil, fungoval improvizovaný rozhlas, vydávaly se letákové noviny, zdi domů byly popsány protiokupačními hesly, potyčky s vojáky si vyžádaly asi stovku

⁴ Ještě v roce 1955 byl na Letenské pláni v Praze postaven obrovský Stalinův pomník, který byl po sedmi letech odstraněn.

⁵ Při propouštění politických vězňů se uplatňovala taktika, kdy byl vězeň propuštěn krátce před uplynutím trestu, ale dostal např. patnáctiletou podmínku. Rehabilitace se týkaly jenom vězňů z řad komunistů.

⁶ Dne 27. června vychází v Literárních listech a denním tisku manifest Dva tisíce slov, který sepsal Ludvík Vaculík. „Kritizoval dosavadní pomalé tempo společenských změn a obracel se na veřejnost s výzvou, aby zakládala ‚vlastní občanské výbory a komise‘, nezávislé na oficiálních orgánech.“ (In Lehár, 2004, s. 837) Výzvu podpořila řada významných osobností a celkem se pod ni podepsalo na 120 000 občanů, zatímco vedení strany ji odmítlo.

⁷ Šlo o největší vojenskou operaci v Evropě od druhé světové války. A nutno podotknout, že se jí účastnili velmi mladí vojáci, kteří se domnívali, že jedou bojovat proti kontrarevoluci, po příjezdu do ČSSR byli zmateni a jsou známy i případy sebevražd.

mrtvých⁸. Několik reformistů v čele s Dubčekem bylo zavlčeno do Moskvy, kde byli donuceni k podepsání tzv. Moskevského protokolu, programu konsolidace zahrnujícího mj. zavedení cenzury, odstranění některých reformistů apod.⁹

Nastalo období normalizace. Na protest proti okupaci a apatii ve společnosti proběhla na podzim vysokoškolská stávka, v lednu 1969 se upálil student Jan Palach (v únoru jeho čin následoval Jan Zajíc a v březnu Evžen Plocek). Vyjádřením odporu se stala i tzv. hokejová noc na jaře 1969, kdy ČSSR porazilo SSSR na mistrovství světa a lidé vyšli tuto symbolickou porážku oslavovat do ulic.¹⁰ K poslednímu spontánnímu masovému shromáždění došlo 21. 8. 1969, kdy státní orgány proti demonstrantům nasadily kromě policie armádu a Lidové milice, mnoho osob bylo zraněno a došlo i k obětem na životech. V prosinci 1969 byly uzavřeny hranice; od srpna 1968 do té doby emigrovalo na 120 000 občanů.¹¹

V dubnu 1969 nahradil Dubčeka ve funkci prvního tajemníka strany Gustáv Husák, který byl v roce 1975 zvolen prezidentem. V té době již skončily prověrky v KSČ, při nichž bylo vyloučeno asi půl milionu členů, následovaly čistky v armádě a SNB, na školách a v redakcích, statisíce našich občanů byly nuceny změnit zaměstnání. Byla zakazována periodika, zrušeno živé vysílání v televizi a rozhlas, z knihoven opět zmizelo na milion svazků, začaly vycházet jenom knihy povolených autorů, kteří psali o prověřených tématech, a podobná situace nastala prakticky ve všech oblastech veřejného života.¹²

Část odpůrců režimu se přesunula do undergroundového hnutí, jehož aktivity byly spíše soukromými záležitostmi pro uzavřený okruh přátel (pořádání výstav, bytových přednášek a divadel, vydávání samizdatů, koncerty), ale i tyto projevy svobodné kultury komunistickému režimu vadily, a proto se postupně stávaly předmětem policejní šikany. V roce 1976 se konal soudní proces s rockovou kapelou Plastic People¹³, který vyvolal nečekanou solidární odezvu, která přerostla ve vznik

⁸ In Lehár, 2004, s. 839

⁹ Jako jediný nepodepsal předseda ÚV NF František Kriegel.

¹⁰ Toho využila StB – provokatéři házeli kostky do výloh se sovětskými symboly, lidé se přidali.

¹¹ Počet emigrantů mezi srpnem 1968 a listopadem 1989 se odhaduje na více než dvojnásobek. (In Lehár, 2004, s. 846)

¹² In Hradecká, 1998, s. 49–51; in Šimečka, 1990, s. 60–68

¹³ Plný název zní The Plastic People of The Universe, častěji byli nazýváni právě zkráceně jako Plastic People, PPU či Plastici.

Charty 77: „... Atmosféra rovnosti, solidarity, družnosti, pospolitosti a obětavé ochoty vzájemně si pomáhat, vyvolané vědomím společné věci a společného ohrožení... vzniklo něco, co je třeba fixovat, co nesmí vyprchat a zmizet, ale co by mělo být proměněno v nějaký čin trvalejšího dosahu...“¹⁴

Prohlášení Charty 77 z 1. ledna 1977, které k tomuto datu podepsalo 242 občanů, upozorňovalo na fakt, že ačkoliv ČSSR podepsala mezinárodní pakty¹⁵ potvrzující určitá základní lidská práva, což stvrdila na Helsinské konferenci v r. 1975, tato základní práva u nás platila jen teoreticky. – „Zcela iluzorní je např. právo na svobodu projevu... Desítkám tisíc našich občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jen proto, že zastávají názory odlišné od názorů oficiálních. Jsou přitom často objektem nejrozmanitější diskriminace a šikanování ze strany úřadů i společenských organizací...“¹⁶

Význam Charty 77 spočíval převážně ve zrodu společné názorové platformy, kterou tvořili lidé z různých skupin společnosti – „osmašedesátníci“, okolí undergroundových kapel, významní intelektuálové a umělci.¹⁷ Do listopadu 1989 se pod Chartu 77 podepsalo téměř 1900 osob. V souvislosti s podpisem Charty byli signatáři často perzekvováni, což zapříčinilo např. v r. 1979 vznik Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), který upozorňoval na konkrétní případy represí.

V polovině osmdesátých let skončila umělá ekonomická konjunktura a „ve společnosti se prohlubovaly krizové jevy násobené vývojem v Sovětském svazu“¹⁸, kde ekonomická situace donutila prvního tajemníka KSSS Michaila Sergejeviče Gorbačova odstartovat zásadní reformy, tzv. perestrojku – přestavbu. V souvislosti s geopolitickou a ekonomickou situací (ztráta dosavadní podpory v SSSR) a v kombinaci s aktivitami Charty 77 a jiných nezávislých sdružení začal komunistický režim v Československu ztrácet autoritu. To se projevilo i v jeho reakcích na demonstrace, které v této práci analyzuji, a jejich ohlasy v médiích.

¹⁴ In Prečan, 1990, s. 17

¹⁵ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

¹⁶ Prohlášení k 1. 1. 1977; in Prečan, 1990, s. 9

¹⁷ Režim reagoval poměrně hystericky, mj. mimořádně rozsáhlou kampaní v Rudém právu odstartovanou článkem Ztroskotanci a samozvanci (RP, 12. 1. 1977) a podepřenou tzv. Antichartou, která vyjadřovala jednotu umělců s politikou komunistické strany (v RP zveřejněno 29. 1. 1977 pod názvem Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru), pod kterou se podepsaly stovky umělců. Právě tyto informační antikampaně (v rozporu se záměry režimu) posloužily k tomu, že se lidé o vzniku Charty dozvěděli.

¹⁸ In Čornej, 1992, s. 61

3. Demontrace

Demontrace, jejichž mediálními ohlasy se zabývám, sice nevedly k přímému pádu komunistického režimu v Československu, byly ale součástí dlouhodobého procesu jeho destabilizace a v konečném důsledku jeho destrukce.

Zaměřila jsem se na pražské manifestace z přelomu let 1988 a 1989: sleduji události ze dnů 21. 8. 1988, 28. 10. 1988, 10. 12. 1988 a 15.–21. 1. 1989 (tzv. Palachův týden). Těchto jedenáct demonstrací (pokud počítám Palachův týden jako sedm různých protestů) má řadu společných rysů, mezi něž podle Tůmy¹⁹ patří např. **datum** (výročí), **místo** (většinou Václavské náměstí²⁰), **počet demonstrantů** (pohyboval se v řádech tisíců), **propagace akce** (letáky, zahraniční rozhlas²¹), **absence násilí ze strany demonstrantů** (vyjma sebeobran), **chybějící transparenty** (výjimka 10. 12. 1988), **skandování hesel**²², **spontaneita** (už v průběhu dne se v centru Prahy pohyboval zvýšený počet lidí a atmosféra soudržnosti se projevovala i postupným zapojováním těch, kteří zprvu jen přihlíželi), **tvrdá reakce státní moci**²³ (s výjimkou 10. 12. 1988), **přítomnost tajné policie**²⁴ nebo **sociální složení předvedených osob**²⁵.

Těchto akcí se také poprvé začala kromě disentu účastnit i široká veřejnost. „V průběhu roku 1988 a 1989 se v souvislosti s demonstracemi vytvořily v jednání opozice, veřejnosti i režimu určité stereotypy a vzorce chování“²⁶, jejichž pochopení

¹⁹ In Tůma, 1994, s. 13–34

²⁰ Lidé tam chodili, když atmosféra nasvědčovala, že by se mohlo něco dít, navíc demonstrace zde mohla mít praktický největší dosah, upoutat veřejnost atp. Dále v místech demonstrací figurovalo Staroměstské náměstí, kam se dějiště demonstrace většinou přesunovalo po vytlačení z Václavského náměstí (např. 28. 10. 1988), nedosažitelným cílem byl Pražský hrad.

²¹ Zahraniční rozhlasové stanice nenabádaly k účasti, pouze předem některé akce avizovaly a hlavně po jejich skončení informovaly o průběhu, jmenovaly zadržené atd.

²² Hesla obecná – „Svobodu“, hodnoty či osobnosti z minulosti – „Dubček“, „Masaryk“, reakce na represie – „Gestapo“, „Svět nás vidí“, reakce na propagandu – „Kde máte živly“, „Je nás tady hrstka“, hesla politické orientace nebo podpora opozičních skupin až později (nejprve 10. 12. 1988 – „Havel“, „Charta“), hesla politických požadavků a výzvy k okamžité změně až během r. 1989. (In Tůma, 1994, s. 18–19)

²³ Ještě před demonstracemi docházelo k zadržení vybraných opozičníků. Dále během demonstrací probíhalo legitimování a individuální výzvy k odchodu, poté brutální násilí – vodní děla, psi, transportéry s radlicemi, zadržování zúčastněných.

²⁴ StB na místě nejen zasahovala, ale také průběh demonstrací fotografovala a natáčela na videokamery.

²⁵ Tůma analýzu provedl na základě policejních záznamů o zadržených osobách: vzorek 688 osob – muži přibližně 90 %, ženy 10 %; vzorek 699 osob – méně než 18 let 8,9 %, 18–25 let 38,4 %, 25–40 let 39,2 %, 40–60 let 10,6 %, 60 a více let 2,9 %; vzorek 463 osob – učni 3,2 %, studenti 11,4 %, dělníci a zaměstnanci 51,7 %, ostatní 25,1 %, bez zaměstnání (v důchodu či v domácnosti) 8,6 %. (In Tůma, 1994, s. 30–31)

²⁶ In Tůma, 1994, s. 9; stereotypy viz předchozí odstavec.

pomáhá lépe porozumět událostem z listopadu a prosince 1989. Tůma²⁷ také uvádí, že v pracích zahraničních autorů jsou předlistopadové demonstrace vnímány samozřejměji než u nás jako součást Sametové revoluce.

Informace o jednotlivých demonstracích jsem čerpala z několika publikací (např. Tůma /1994/ nebo Placák /2007/ aj.), řady nejmenovaných televizních a rozhlasových dokumentů a v neposlední řadě z vyprávění svých rodičů a přátel.

3.1 21. 8. 1988

K tomuto prvnímu velkému veřejnému protestu od roku 1969²⁸ vyzývaly dvě poměrně nové nezávislé iniciativy: České děti²⁹, které vytiskly a distribuovaly cca 10 000 letáků³⁰ a Nezávislé mírové sdružení (NMS)³¹. Program obou skupin byl z celospolečenského hlediska dost okrajový – monarchismus a demilitarizace, ovšem pro plnění svých cílů užívala uskupení tradiční politické prostředky.

Už v odpoledních hodinách (začátek byl plánován na 18. hodinu) se na Václavském náměstí v Praze začaly shromažďovat hloučky lidí, které přítomní policisté legitimovali a vyzývali k odchodu. Po půl osmé se dav demonstrantů, ke kterému se připojili lidé postávající na chodnících, vydal směrem na Staroměstské náměstí. Během cesty se objevily do té doby schované vlajky a začala se skandovat nejrůznější hesla. Ze Staroměstského náměstí, které bylo obsazené policisty, se dav

²⁷ In Tůma, 1994, s. 9

²⁸ Už 25. 3. 1988 se na Hviezdoslavově náměstí v Bratislavě konala tzv. svíčková demonstrace, do své práce jsem ji ale nezařadila, protože se primárně soustředím na pražské demonstrace, které jsou lépe zdokumentovány a společně tvoří specifický celek.

²⁹ Na jaře 1988 Petr Placák sepsal Manifest Českých dětí, ve kterém volal po obnově Českého království. Placák ve své knize Fízl říká: „Z prvních zhruba třiceti signatářů polovinu tvořili básníci a rockeři, nějací studenti, ženy v domácnosti a jeden kněz – směska lidí z pražského podhradí.“ (In Placák, 2007, s. 133) Ve své postatě šlo o vymezení se vůči starší generaci opozičníků, kteří se ve svých protestech obraceli ke komunistickému režimu, zatímco České děti oslovovaly podobně smýšlející přátele a používaná literární forma vyjadřovala odpor k ideologickým textům. První větší akcí, kterou České děti uspořádaly, byla letáková akce proti bourání starého Žižkova v červnu 1988, po níž následovala letáková výzva k manifestaci 21. 8. 1988 na Václavském náměstí (letáky se roznášely do poštovních schránek, kostelů, na různá veřejná místa). Stejným způsobem se České děti podílely na dalších demonstracích, o kterých píše, jen s tím rozdílem, že při nich spolupracovaly s dalšími nezávislými skupinami.

³⁰ In Placák, 2007, s. 153; in Tůma, 1994, s. 14

³¹ Nezávislé mírové sdružení vzniklo v dubnu 1988 jako Iniciativa za demilitarizaci společnosti, soustředilo se převážně na kampaň za uzákonění náhradní vojenské služby. Poprvé na sebe výrazněj upozornilo během demonstrace 21. 8. 1988 na Václavském náměstí, ke které vyzývalo nezávisle na Českých dětech. NMS začalo také působit v dalších městech a počet jeho stoupenců rychle vzrůstal, proto se jeho představitelé stali na podzim 1988 obětmi komunistické represe (Tomáš Dvořák

vydal směrem na Hrad – Mánesův most, Karlův most i most Legií ale zablokovala policejní auta a kordony. Zbylí demonstranti proto směřovali po Národní třídě zpět na Václavské náměstí. Na prostranství před obchodním domem Máj byli napadeni policejními jednotkami, mezi kterými se pohybovali příslušníci StB. Mnoho lidí bylo zbito natolik surově, že muselo vyhledat lékařské ošetření. Policie zadržela více než 70 československých občanů a sedm cizinců, přičemž šesti z nich byla zkrácena doba pobytu v ČSSR a bylo jim nařízeno rychlé vycestování ze země.

Podle hodnocení účastníků se samotná demonstrace vydařila. Počet účastníků překvapil nejen režim, ale i organizátory – v Zápise bezpečnostního štábu náčelníka Správy SNB z 21. 8. 1988 je uvedeno, že se demonstrace „zúčastnilo kolem 4000 osob, z nichž kolem 1000 bylo velice aktivních, zejména mladých lidí“³². Podle odhadů nezávislých zdrojů bylo účastníků cca dvakrát až dvaapůlkrát více, ovšem toto číslo může být nadsazené.

3.2 28. 10. 1988

Po nečekaném úspěchu demonstrace z 21. 8. se k myšlence uspořádat podobnou akci k výročí vzniku Československa přidaly i další opoziční skupiny – Charta 77³³, Demokratická iniciativa³⁴ a Společenství přátel USA (SPUSA)³⁵.

Po srpnové zkušenosti se režim snažil demonstraci znemožnit za každou cenu, rozpoutal rozsáhlou preventivní informační kampaň v tisku a den před konáním manifestace bylo zatčeno asi 100 osob z řad opozice.

a Hana Marvanová byli uvězněni). Nezávislé mírové sdružení se také podílelo na organizaci demonstrace 10. 12. 1988 a pietního aktu 15. 1. 1989.

³² In Placák, 2007, s. 159

³³ Charta 77 byla z hlediska obecného názoru na pořádání demonstrací rozdělena na dvě skupiny: první zastávala názor, že je třeba vést občany k politickému střetu s režimem, zatímco druhá tvrdila, že povinností opozice není trvat na tom, že dle zákonů mají občané právo se shromažďovat a angažovat ve prospěch naplnění tohoto práva (proti demonstracím byli např. Miloš Hájek a Václav Benda, někde uprostřed stál Václav Havel, zatímco pro byli Jan Ruml nebo Tomáš Hradílek).

³⁴ Demokratickou iniciativu založili ve druhé polovině roku 1987 Karel Štindl, Bohumil Doležal a Martin Litomiský. Jejich cílem bylo společně s dalšími uskupeními dosáhnout náboženských a osobnostních svobod, tržního hospodářství, nové ústavy, svobodných voleb aj. Demokratická iniciativa získala velmi brzy početnou členskou základnu a začala se vyjadřovat k aktuálnímu dění (např. k novelizaci zákoníku práce), snažila se být protikladem k apolitické Chartě 77. Z vybraných manifestací se aktivně podíleli na té z 28. 10. 1988.

³⁵ Společenství přátel USA bylo založeno v květnu 1987 s cílem rozvíjet vztahy mezi českou a americkou veřejností, zejména v kulturní rovině. Za organizaci nejčastěji vystupovali Bedřich Koutný, Petr Baroš a Pavel Jungmann.

Demonstrace byla svolána na odpoledne na Václavské náměstí, lidé se opět scházeli už od raného odpoledne, krátce po 15. hodině policie náměstí neprodyšně uzavřela, přičemž absurdně vyzvala demonstranty k odchodu. Poté začal samotný zásah, během něhož policie proti demonstrantům používala obušky, psy, slzný plyn, vodní děla i obrněné transportéry.

Ukázalo se, že není zcela snadné demonstraci zamezit – vyklizení Václavského náměstí trvalo přibližně hodinu, demonstranti se rozprchli do okolních ulic a na Staroměstské náměstí, kde bylo přečteno Prohlášení Charty 77 k 70. výročí vzniku republiky. Ihned po jeho dočtení na Staroměstské náměstí vjely obrněné vozy s vodními děly a radlicemi a nastoupily policejní kordony. Dav byl rozptýlen do bočních ulic, legitimováno bylo přibližně 500 osob, zadrženo jich bylo více než 100, z čehož proti dvanácti bylo zahájeno trestní řízení. Klid v Praze nastal až v pozdních večerních hodinách.

3.3 10. 12. 1988

Na Mezinárodní den lidských práv naplánovaly opoziční skupiny demonstraci na Staroměstské a později Václavské náměstí, kam ji také nahlásily. Vnitřní odbor Prahy 1 ji však nepovolil (odvolával se na vyhlášku o ochraně památek přijatou na podzim 1988), zároveň ale naznačil (nejspíš díky přítomnosti francouzského prezidenta Françoise Mitterranda v Československu), že by bylo možné manifestaci uspořádat mimo pražskou památkovou rezervaci. Bylo vybráno Škroupovo náměstí na Žižkově, kde byla akce opravdu povolena – s podmínkou, že nepřesáhne hodinu a půl a bude zachován pořádek.

Úřady se snažily demonstraci znepríjemnit například tím, že odmítly poskytnout připojení k elektrickému proudu a ke stejnému jednání vyzvaly občany z okolních domů. Přesto se však podařilo náměstí aspoň trochu ozvučit megafony, do kterých četli přítomní řečníci své projevy. Na Škroupově náměstí se sešlo několik tisíc osob, úřední odhady se pohybovaly kolem 1500, nicméně účastníci se shodují na počtech kolem 3000 až 5000. Vzhledem k tomu, že tato demonstrace byla povolená, nebyla to nijak mimořádná účast, přesto se právě v souvislosti s touto manifestací hovoří o prolomení izolace disentu. Představitelé opozice měli vlastně poprvé možnost relativně nerušeně představit své postoje velkému množství občanů, od nichž se jim dostalo obrovských

ovací, z nichž vyplývalo, že se velká část obyvatelstva s myšlenkami opozice ztotožňovala.

Manifestace byla zahájena hymnou, kterou si se shromážděnými zazpívala Marta Kubišová, pak přednesli své projevy Václav Havel, Bohumír Janát (Charta 77), Jana Petrová³⁶ (NMS), Petr Placák (České děti), Rudolf Battěk (HOS)³⁷, Václav Malý (VONS). Na závěr přečetla vybrané články z Všeobecné deklarace lidských práv Vlasta Chramostová, těsně před koncem byla minutou ticha uctěna památka obětí zemětřesení v Arménii a demonstrace skončila zpěvem státní hymny.

3.4 Palachův týden, 15.–21. 1. 1989

Pietní akt u příležitosti 20. výročí upálení Jana Palacha připravovaly na 15. 1. 1989 kromě Charty 77³⁸ a Českých dětí také Mírový klub Johna Lennona³⁹ a NMS. Shromáždění, které se mělo odehrát u pomníku sv. Václava na Václavském náměstí v předvečer výročí, 15. 1., bylo označeno jako pietní akt, proto nepodléhalo oznamovací povinnosti. Na 22. 1. navrhl Stanislav Devátý ještě podobné shromáždění u Palachova hrobu ve Všetatech u Mělníka. Začátkem ledna pořadatelé oznámili pietní shromáždění na Václavském náměstí na Obvodní národní výbor, který ho zakázal.

Samotnému Palachovu týdnu předcházelo několik událostí: dne 9. 1. 1989 dostali Václav Havel a Dana Němcová podobné dopisy, jejichž anonymní pisatel oznamoval, že se chce v předvečer Palachovy smrti upálit na pražském Václavském náměstí. Ani Václav Havel, ani Dana Němcová s pisatelovým činem nesouhlasili a oba vydali prohlášení, která odvysílal Hlas Ameriky, Svobodná Evropa a BBC; dopisy byly nejspíš provokací ze strany tajné policie. O dva dny později policie zabavila v ateliéru

³⁶ Hana Marvanová a Tomáš Dvořák byli ve vězení, proto za NMS vystupovala Jana Petrová.

³⁷ Hnutí za občanskou svobodu vzniklo v říjnu 1988 a jeho program byl proklamován v manifestu Demokracie pro všechny, mezi jehož prvními 126 signatáři tvořili více než polovinu signatáři Charty 77. HOS ve svém manifestu upozorňoval na mravní úpadek československé společnosti a požadoval nastolení pluralitní demokracie a umožnění drobného a středního podnikání. Mezi jeho hlavní protagonisty patřil Václav Benda, Jaroslav Šabata a Ján Čarnogurský.

³⁸ Chartu 77 od 2. 1. 1989 zastupovali noví mluvčí: Tomáš Hradílek, Dana Němcová a Saša Vondra.

³⁹ Zastupoval ho Stanislav Penc; Mírový klub Johna Lennona (MKJL) založili začátkem prosince 1988 Ota Veverka, Stanislav Penc a Heřman Chromý. Vydali základní prohlášení, ve kterém odmítli rozpor mezi proklamacemi o mírovém soužití a skutečnými činy představitelů ČSSR. Klub neměl pevnou organizační strukturu, jeho členy byli převážně mladí lidé, kteří spolu s dalšími nezávislými sdruženími pořádali alternativní kulturní nebo opoziční akce. „Vznik MKJL souvisel s tradicí spontánních shromáždění mládeže, která se od roku 1981 každoročně scházela 8. prosince ve výroční den úmrtí Johna Lennona u jeho symbolického pomníku na Velkopřevorském náměstí.“ (In www.totalita.cz [online]. [1999] [cit. 2008-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/mkjl.php>>.)

Olbrama Zoubka posmrtnou masku Palacha a následně umělce vyslýchala. A 13. 1. se sešli američtí senátoři Marc Hatfield, James McClure a velvyslanec USA Julian M. Niemczyk s mluvčím Charty 77 Sašou Vondrou a několika dalšími disidenty, jejich diskuse se týkala především lidských práv.

Během noci a dopoledne v neděli 15. 1. uzavřelo cca 2200 policistů a 1300 příslušníků Lidových milicí okolí Václavského náměstí. Odpoledne se organizátoři pietního aktu sešli v bytě Andreje Kroba v Mánesově ulici, odkud měli jít společně položit květiny k soše sv. Václava. Když v půl třetí vyšli, Mánesova ulice byla obklíčena policisty a všech 25 přítomných aktivistů bylo zadrženo a odvezeno k výslechu.⁴⁰ Petr Placák k tomu uvádí: „Jakmile mě odvedli zpátky mezi ostatní, uvědomil jsem si, že mám v podšívce kabátu schovanou širokou stuhu – trikoloru s nápisem ‚Janu Palachovi České děti‘. Bylo mi líto, že stuha nesplnila svůj účel, a tak jsem na malý papírek napsal: Zítřka u pomníku sv. Václava v patnáct hodin. Dal jsem to všem přečíst a pak jsem vzkaz zničil.“⁴¹

Demonstranti, kteří 15. 1. na Václavské náměstí pronikli, byli rozehnáni pomocí obušků a vodních děl, potyčky se poté přenesly do ulic kolem Václavského náměstí a také na Staré Město, kde pokračovaly do pozdního odpoledne. Vše tedy proběhlo podle obvyklého scénáře: demonstrace se uskutečnila a byla zlikvidována. Podstatné však bylo, že na rozdíl od 21. 8. 1988 nebo 28. 10. 1988 neznamenal rozptýlení demonstrantů (k údivu režimu i opozice) konec a přestávku do dalšího výročí.

Následující den, v pondělí 16. 1., se skutečně v odpoledních hodinách objevili představitelé opozičních skupin u pomníku sv. Václava, aby zde položili kytice. Učinili tak soukromě, bez apelu na veřejnost, ale přesto jim bylo v činu zabráněno a byli zadrženi. Byli mnoho hodin vyslýcháni a poté bylo čtrnáct z nich vzato do vazby. Zákrok policistů vyvolal nesouhlas kolemjdoucích a než se podařilo zadržené odvést, vytvořilo se kolem sochy spontánní shromáždění. Akce byla během dvou hodin zlikvidována pomocí stejných prostředků jako předchozí den.⁴²

V úterý 17. 1. se odpoledne začaly na Václavském náměstí tvořit hloučky, ze kterých byl kolem čtvrté hodiny již několikasetčlenný dav; po výzvách policie k rozchodu se skandovalo „Svobodu“, „Propusťte politické vězně“, „Pište pravdu“ atd.

⁴⁰ In Placák, 2007, s. 211; in Vladislav – Prečan, 1990, s. 69–77; in Tůma, 1994, s. 57–60

⁴¹ In Placák, 2007, s. 212

⁴² In Vladislav – Prečan, 1990, s. 23–25; in Tůma, 1994, s. 60–61

Policie se snažila demonstranty rozehnat, ale po delší době se Václavské náměstí zaplnilo ještě větším počtem lidí, proti kterým byla nasazena vodní děla a demonstrace se opět rozšířila do centra města.⁴³ Toho dne Večerní Praha uveřejnila seznam všech v pondělí zadržených aktivistů s jejich plnými adresami.⁴⁴

Následující den, ve středu 18. 1., se v 15 hodin začalo Václavské náměstí opět plnit lidmi a kolem 17. hodiny byla přerušena doprava, protože horní část byla zaplněna několika tisíci osob, které skandovaly „Lidská práva!“, „Ať žije Charta!“, „Ať žije Havel!“, „My nejsme živly!“ apod. Poté přednesl Martin Palouš dokument Charty k zákroku z 15. 1. 1989. Komunistická moc tentokrát jen přihlížela, pořádkové síly byly na různých místech v centru města připraveny, ale nezasáhly. Manifestace skončila po 19. hodině se zřetelným „Zítřka zase tady!“⁴⁵

I další den, ve čtvrtek 19. 1., byla do 17. hodiny horní část Václavského náměstí zcela zaplněna. Krátké projevy přednesli Milan Machovec a Bohumír Janát a zhruba v 17.30 na demonstranty zaútočily pořádkové síly – během několika minut byla horní část náměstí neprodyšně obklíčena a následoval rázný útok, přičemž jediné dvě ústupové cesty vedly úzkým průchodem u Wiehlova domu na rohu Vodičkovy a kolem tehdejšího obchodního domu Družba na rohu Jindřišské.⁴⁶ Jednalo se o nejbrutálnější zásah za celý týden, který si vyžádal velký počet zraněných demonstrantů. Režim se snažil občany zastrašit a odradit, aby už znovu nepřišli.

I přes čtvrteční brutální zásah se na Václavském náměstí v páteční podvečer (20. 1.) sešlo hodně lidí. Dav byl pomalu vytlačen na Národní třídu a rozptýlen; v průběhu zásahu docházelo k individuálnímu použití násilí vůči demonstrantům.

Na sobotu 21. 1. byla vyhlášena pouť do Všetat, v centru Prahy byl proto klid, ovšem už na nádraží Praha-Vysočany docházelo k zadržování osob a kolem celých Všetat byly uzávěry. Všichni, kdo se odvážili ve Všetatech vystoupit z vlaku, byli zadrženi. V místním JZD si StB zřídila štáb, kde zadržené vyslýchala a odkud

⁴³ In Vladislav – Prečan, 1990, s. 27–29; in Tůma, 1994, s. 61–62

⁴⁴ Tento čin měl jiný dopad, než jaký StB zamýšlela, na zveřejněné adresy sice chodily anonymní dopisy se šibenicemi a hákovými kříži, ovšem desítky lidí naopak nabízely pomoc a chtěly se zapojit do činnosti nezávislých iniciativ.

⁴⁵ In Vladislav – Prečan, 1990, s. 27–29, 91–96; in Tůma, 1994, s. 62–63

⁴⁶ In Tůma, 1994, s. 63–65; in Vladislav – Prečan, 1990, s. 29, 99

je rozvážela do okolí, kde byli v noci a mrazu ponecháni často bez dokladů a finančních prostředků.⁴⁷

Během Palachova týdne bylo perlustrováno přes 2000 osob, z nichž přes 800 bylo zatčeno, desítky lidí utrpěly zranění. Násilí nebylo užíváno jen při rozhánění demonstrací, ale také na místních odděleních VB, kam byli zadrženi převáženi.

Ještě předtím, než proběhl soud se zadržеныmi během Palachova týdne, Federální shromáždění ČSSR přijalo Zákonné opatření k ochraně veřejného pořádku (10/1989 Sb.)⁴⁸, které zpříšňovalo postihy týkající se převážně těch, „kdo se účastní akce narušující veřejný pořádek nebo k účasti na takové akci vyzývá nebo ji podporuje“⁴⁹ a dále „kdo při ní neuposlechnou výzvy veřejného činitele k zachování veřejného pořádku“⁵⁰. Nově se tyto postihy týkaly i těch, „kdo vyhotoví, umožní vyhotovení nebo rozšíří tiskovinu, která svým obsahem narušuje zájem socialistického státu na zachovávání veřejného pořádku.“⁵¹

Soudní přelíčení se zadržеныmi během Palachova týdne se uskutečnilo 21. 2. 1989, trvalo tři dny a za položení květin k pomníku sv. Václava byli odsouzeni: Otakar Veverka na 12 měsíců a Jana Petrová na šest měsíců nepodmíněně (za výtržnictví a útok na veřejného činitele), ostatní⁵² byli odsouzeni jen podmíněně. Václav Havel, který de facto neměl s Palachovým týdnem co do činění, byl odsouzen na devět měsíců nepodmíněně (za podněcování k trestnému činu a ztěžování výkonu veřejného činitele).

Násilné potlačení lednových demonstrací a následný soudní proces, v rámci něhož byl odsouzen i Havel, vzbudily odpor v zahraničí i v Československu, kde bylo zorganizováno několik petic⁵³. Režim byl opakovanými demonstracemi zaskočen, proto je tvrdě potlačoval, čímž se snažil odradit demonstranty, aby přišli další den znovu.⁵⁴

⁴⁷ In Tůma, 1994, s. 66–67; in Vladislav – Prečan, 1990, s. 32, 105–110

⁴⁸ Bylo přijato 14. 2. 1989 a upravovalo účinnost Ústavního zákona 143/1968 Sb. a Zákona o přečinech 150/1969 Sb.; Placák ho nazývá „pendrekovým zákonem“. (In Placák, 2007, s. 231)

⁴⁹ In 143/1968 Sb.; in 150/1969 Sb.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ In 10/1989 Sb.

⁵² Dana Němcová, David Němec, Stanislav Penc, Petr Placák, Jana Sternová, Saša Vondra.

⁵³ Např. Iniciativa kulturních pracovníků, petice čs. občanů k událostem 15.–21. ledna 1989 (jednorázová aktivita, přes 2000 podpisů).

⁵⁴ Jak je vidět např. v dálnopisu tajemníka ÚV KSČ Karla Hoffmanna nižším stranickým složkám z února 1989, sama strana si uvědomovala, že „... řešení tohoto problému výhradně mocenskými prostředky

Kromě toho se uchýlil k hysterické kampani v médiích – např. Rudé právo otisklo jen během ledna asi třicet článků, převážně nesouhlasných komentářů.

4. Charakteristiky zkoumaných periodik

V následující kapitole stručně představuji jednotlivá periodika, u nichž analyzuji mediální dopad vybraných demonstrací. Podrobněji se věnuji samizdatovému a exilovému tisku, zatímco u oficiálního předpokládám, že zvolené tituly a jejich vývoj jsou čtenářům do značné míry známy.

4.1 Oficiální periodika

4.1.1 Rudé právo

Deník Rudé právo (RP) začal vycházet v roce 1920 jako orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické (šéfredaktorem byl Bohumil Šmeral).⁵⁵ Během druhé světové války RP vstoupilo do ilegality a oficiálně nebylo vydáváno, obnoveno bylo začátkem května 1945. Podle Jacze⁵⁶ se RP zaměřovalo hlavně na vnitropolitické a zahraničněpolitické otázky, převážně úlohy socialistického budování průmyslu a zemědělství a také stranickou a ideologickou práci. Mezi lety 1960 až 1969 vycházelo RP také ve slovenštině.

Na přelomu srpna a září r. 1968, po okupaci vojsky Varšavské smlouvy, Rudé právo vycházelo krátce ilegálně. Od září 1968 tvořily většinu textů politicky angažované příspěvky, které se distancovaly od minulé vlády a naopak podporovaly nově nastolený směr. Na přelomu let 1968/69 bylo z KSČ vyloučeno přes 40 % redaktorů RP (včetně Jiřího Sekery, který byl hlavním redaktorem od konce srpna 1968 až do dubna 1969, kdy ho vystřídal Miroslav Moc)⁵⁷ a došlo k podstatné obměně

má určité negativní důsledky ve veřejnosti. ... V zápase s nelegálními strukturami bude zapotřebí působit především politickými prostředky. V celku půjde o kombinaci politických, administrativních a v případě potřeby i represivních opatření... Současná situace vyžaduje co nejrychleji realizovat akční opatření k paralyzování organizačních center nelegálních politických struktur, k jejich politické izolaci, zamezit jejich integraci s nelegálními církevními organizacemi a internacionalizaci jejich činnosti.“ (In Koudelka – Nosková – Prečan, 1999, s. 29–30)

⁵⁵ O rok později vychází jako ústřední orgán nově vzniklé Komunistické strany Československa; šéfredaktorem se stal František Dobrovolný.

⁵⁶ In Jacz, 1982, s. 421

⁵⁷ In Křivánková, 1989, s. 166

redakce. V květnu 1969 RP publikovalo dokument Slovo do vlastních řad, ve kterém několik stovek československých novinářů vyjádřilo podporu posrpnovým změnám a novému vedení strany.⁵⁸

Rudé právo mělo svou ustálenou podobu i obsah: kromě zpráv (domácí, zahraniční, ekonomické, sportovní) tvořily velkou část publikovaných textů komentáře a tradičně i dopisy čtenářů – např. pravidelná rubrika Slovo ke dni nebo Na dotazy čtenářů. RP jako stranický deník sloužilo KSČ vždy jako nástroj propagandy, což znamená, že o ČSSR a zemích komunistického bloku psalo výhradně pochvalné pozitivní texty, zatímco všechny aktivity opozice bagatelizovalo a psalo o nich negativně (podobně i o západních zemích). Obecně známým příkladem komunistické propagandy je článek z 12. 1. 1977 *Ztroskotanci a samozvanci*, ve kterém RP poprvé informovalo o Chartě 77, na stránkách RP dostala prostor také tzv. Anticharta (článek *Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu* uveřejněný 29. 1. 1977).

V osmdesátých letech mělo Rudé právo 16 stran, vycházelo šestkrát týdně⁵⁹, stálo 0,50 Kčs a mělo náklad necelý milion kusů⁶⁰. Od r. 1983 byl šéfredaktorem Zdeněk Hoření⁶¹, který jím byl až do listopadu 1989, kdy ho vystřídal Zdeněk Porybný⁶², jenž je dosud šéfredaktorem a majoritním vlastníkem deníku Právo, který se vyvinul z původního RP.

4.1.2 Tribuna

Časopis Tribuna s podtitulem týdeník ÚV KSČ pro ideologii a politiku začal vycházet v roce 1969⁶³ v Praze. O jeho založení uvažoval ÚV KSČ už v létě 1968, když konstatoval, že časopis Život strany je již „překonaný přestavbami současné politiky“.⁶⁴ Podle původní koncepce měla Tribuna vycházet v češtině, slovenštině a maďarštině

⁵⁸ Tento dokument do začátku června 1969 podepsalo 350 novinářů. (In Dějiny československé žurnalistiky, 1989, s. 173)

⁵⁹ Od října 1968 s přílohou Haló na sobotu.

⁶⁰ V r. 1978 náklad 969 091 (In Jacz, 1982, s. 421); objem roční spotřeby papíru činil v roce 1988 cca 23 850 tun. (In Katalog periodického tisku ČSSR, 1988)

⁶¹ Předtím předseda ÚV ČSSN. Hoření se angažoval i v politice – byl poslancem České národní rady a členem sekretariátu ÚV KSČ.

⁶² Spolu s deníkem RP převzal i Vydavatelství Rudé právo. V roce 1990 založil akciovou společnost Borgis, která RP vydávala s podnázvem Levicový list, o pět let později byl deník přejmenován na Právo – nezávislé noviny.

⁶³ 15. 1. 1969 a dále každou středu.

a sloužit k prosazování politiky Pražského jara, k tomu ale nakonec nedošlo a Tribuna se stala oporou normalizačního režimu.⁶⁵

Tribuna „především publikovala řadu materiálů, v nichž ukazovala příčiny krizového vývoje ve straně a společnosti“⁶⁶, Jacz Tribunu charakterizuje jako: „stranícky týždenník s dôsledným marx.-leninským zameraním. Nadväzuje na revolučnú a internacionálnu tradíciu komunistickéj tlače. Do aprílového pléna ÚV KSČ 1969 bola T. prvé a jediné periodikum KSČ, kt. dôsledne obhajovalo a aktívne presadzovalo pokrokovú líniu KSČ v boji proti oportunistickým a nepriateľským silám...“⁶⁷

Prvním šéfredaktorem se stal Oldřich Švestka, vydavatelem bylo po celou dobu Rudé právo – vydavatelství ÚV KSČ.⁶⁸ V mnou sledovaném období byl šéfredaktorem Karel Horák, který jím zůstal až do konce prosince 1989, kdy vyšlo poslední číslo (52/1989). V osmdesátých letech, kdy Tribuna vycházela na novinovém papíře v rozsahu dvaceti stran a v nákladu kolem osmdesáti tisíc kusů⁶⁹, stála 1,50 Kčs.

Články v Tribuně měly převážně publicistický charakter, častým žánrem byl komentář. Z obsahového hlediska se T. zabývala ideologickými problémy, domácím i světovým děním a ekonomikou. Poměrně velký prostor byl věnován čtenářům, jejich dopisům a kritikám. Důraz na ideologický výklad nezmizel z textů Tribuny ani koncem 80. let.

⁶⁴ In Křivánková – Vátral, 1989, s. 169

⁶⁵ In Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků, 2002, s. 86

⁶⁶ In Křivánková – Vátral, 1989, s. 170

⁶⁷ In Jacz, 1982, s. 501

⁶⁸ V redakci usedli např. J. Fojtík, V. Novák, V. Solecký, J. Stano, K. Vaněk, později také Z. Hoření, F. Trávníček, aj.

⁶⁹ Jedná se o údaj z roku 1978 (In Jacz, 1982, s. 501), objem roční spotřeby papíru činil cca 472 tun. (In Katalog periodického tisku ČSSR, 1988)

4.2 Exilová periodika⁷⁰

4.2.1 Vídeňské svobodné listy

Historie Vídeňských svobodných listů začala 26. 1. 1946, kdy tento týdeník Čechů a Slováků ve Vídni poprvé vyšel. Prvním majitelem a vydavatelem listu byl Jakub Starý, který VSL vydával pod hlavičkou Orgánu rakouských Čechů a Slováků, později týdeník přešel pod Menšinovou radu české a slovenské větve v Rakousku a přibližně od roku 1984 vycházejí Vídeňské svobodné listy pod touto organizací jako čtrnáctideník dodnes⁷¹. Pouze v letech 1988–1996 bylo majitelem České srdce, československá sociální péče v Rakousku.

Jako první vedl Vídeňské svobodné listy František Pakosta, který v roce 1948 spolu s částí redakce začal podporovat komunistický režim v Československu a z VSL odešel, aby založil Vídeňské menšinové listy. Od této doby až do současnosti se v čele redakce Vídeňských svobodných listů vystřídalo šest šéfredaktorů.⁷²

Vídeňské svobodné listy přinášely zpravodajsko-publicistické informace o životě československé menšiny ve Vídni a až do převratu v roce 1989 „sváděly permanentní boje s prokomunistickými vídeňskými Čechy a Slováky“⁷³, kromě toho psaly i o dění v samotném Československu, kterému se v závislosti na vývoji situace věnovaly politicky zaměřené zprávy, nebo komentáře. Vídeňské svobodné listy vycházely na klasickém evropském novinovém formátu⁷⁴, v 80. letech mívaly rozsah kolem deseti až dvanácti stran, údaje o nákladu neuváděly.

4.2.2 České slovo

Publikace Exilová periodika uvádí tři periodika tohoto názvu a to: Informační oběžník Českého klubu vydávaný v australském Brisbane v letech 1951–1953 a jediné

⁷⁰ V této kapitole vycházím především z publikace Exilová periodika od Lucie Formanové (viz Sekundární zdroje).

⁷¹ V současnosti Vídeňské svobodné listy vycházejí jednou za čtrnáct dní jako dvojčíslo v rozsahu osmi stran, od r. 1993 list vede Jindřich Brázdil. (In Menšinová rada české a slovenské větve v Rakousku [online]. 10.07.07, 10.07.07 [cit. 2008-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.mensinovarada.at/>)

⁷² Josef Petřů (1948–1952), Jaroslav Kýbl (1952–1954), Josef Jonáš (1954–1987), Jan Krupka (1988–1992), Zdeňka Dostálová (1992–1993), Jindřich Brázdil (1993-).

⁷³ In Formanová, 1999, s. 217

⁷⁴ 45–47 x 30,5–32 cm.

číslo časopisu vydaného v Londýně v lednu 1955, na něž navázalo mnichovské České slovo, které je předmětem mého zájmu.

České slovo s podtitulem Noviny českého exilu vycházelo jako měsíčník od roku 1955 do roku 1990.⁷⁵ Přestože navazovalo na stejnojmenný prvorepublikový deník Československé strany národně socialistické, usilovalo o nadstranickost.

V roce 1958 vydala československá Státní bezpečnost podvržené číslo tohoto periodika, které mělo informovat o jeho zániku. Ovšem dopad této dezinformační akce byl minimální, protože odesílatelé zásilky pro odběratele špatně oznámkovali, takže se jich většina vrátila zpět.⁷⁶

Stejně jako Vídeňské svobodné listy psalo České slovo o politických a hospodářských událostech v Československu a zároveň si všímalo exilového života krajanů. Od 70. let převládalo zpravodajství, politické analýzy a komentáře; občasně tisklo texty autorů žijících v Československu. České slovo vycházelo na klasickém novinovém formátu na čtyřech až dvanácti stranách a přibližně jednou ročně mělo humoristickou přílohu Kvítka, kromě toho ještě v 80. letech vydávalo nástěnné kalendáře.

4.3 Samizdatová periodika

4.3.1 Lidové noviny

Samizdatové Lidové noviny (LN) navázaly na tradici původních Lidových novin vydávaných na našem území od konce 19. století⁷⁷, které dosáhly největšího věhlasu za první republiky, kdy do jejich redakce patřila řada předních literátů té doby. Po druhé světové válce byly obnoveny pod názvem Svobodné noviny a vycházely až do únorového převratu r. 1948, poté se staly majetkem Svazu československých spisovatelů, větší část redakce tehdy opustila Československo.

⁷⁵ Funkci šéfredaktora zastával jako první František Meloun, později ho vystřídal Jožka Pejskar, po jehož odchodu do USA se na tuto pozici opět vrátil Meloun. Jako vydavatelé či odpovědní redaktoři byli postupně uváděni: Jožka Pejskar (1955–1961), Jiří Parma (1961–1963), Anna Benešová (1963–1967), Jan Zlatník (1967–1971), Jiří Růžička (1971–1973), Anna Pejskarová (1973–1977), Anna Benešová (1977–1990).

⁷⁶ In Formanová, 1999, s. 352

⁷⁷ Začaly vycházet v roce 1893.

Od té doby až do roku 1952 vycházely opět jako Lidové noviny, ovšem nijak se neodlišovaly od ostatních prorežimních periodik té doby. V únoru r. 1952 LN skončily svou činnost kvůli vysokým dluhům. Během uvolnění poměrů v době Pražského jara 1968 se uvažovalo o obnově Lidových novin. První číslo plánované na říjen 1968 ovšem nikdy nevyšlo, protože obrodný proces v Československu ukončila okupace pěti armád Varšavské smlouvy.

Myšlenka obnovit LN se znovu objevila o necelých dvacet let později, Jiří Pernes⁷⁸ uvádí, že hlavním podnětem pro vydávání samizdatových Lidovek byl dokument Slovo ke spoluobčanům, který vydala Charta 77 v lednu 1987, mj. se v něm píše: „... Probuďme se z apatie, nepropadejme pocitu marnosti, překonejme svůj strach! ... Můžeme se dožadovat pravdivých informací, psát pravdu do existujících sdělovacích prostředků a vytvářet si případně nová ohniska a způsoby svobodné výměny názorů...“⁷⁹

První dvě tzv. nultá čísla vyšla v září a listopadu 1987, od ledna 1988 vycházela jednou měsíčně regulérní číslovaná vydání. Odpovědným redaktorem⁸⁰, na jehož adrese LN měly své oficiální sídlo, se stal Jiří Ruml, který se od počátku snažil o registraci Lidových novin na Federálním úřadě pro tisk a informace (FÚTI), o čemž LN informovaly v rubrice Kroky k registraci.⁸¹

Samizdatové Lidové noviny se snažily přinášet široké spektrum informací, které pokrývaly dění v Československu, zahraničí nebo ekonomice a kultuře. Z hlediska žánrové struktury textů to byly nejčastěji komentáře, analýzy, glosy, ankety a rozhovory. Mimo to LN často jako přílohu otiskovaly nejrůznější dokumenty.

V říjnu byl Jiří Ruml spolu se svým zástupcem Rudolfem Zemanem obviněn z trestného činu pobuřování, oba byli vzati do vazby, odkud je po měsíci propustili. Ve stejné době redakce konečně obdržela registraci, bylo to 5. 12. 1989, tedy v době, kdy samizdatová periodika přestávala být potřeba.⁸² Lidové noviny skončily svou

⁷⁸ In Pernes, 1993, s. 119

⁷⁹ In Prečan, 1990, s. 301–303

⁸⁰ Z počátku redakční radu tvořili Jiří Dienstbier, Václav Havel, Ladislav Hejdlánek, Miro Kusý, Petr Pithart, Jan Šabata, František Šamalík, Zdeněk Urbánek, Josef Zvěřina, později se přidali i mladší – Jan Ruml, Vladimír Mlynář, Jan Urban nebo Jan Dobrovský.

⁸¹ Vydáváním periodika bez souhlasu úřadů se vydavatelé dopouštěli přestupku a byli pravidelně pokutováni částkami v řádech stovek Kčs.

⁸² „Dne 5. 12. 1989 udělil Federální úřad pro tisk a informace předsedovi redakční rady LN Jiřímu Dienstbierovi předběžný souhlas s vydáváním a registraci Lidových novin... Dne 13. 12. 1989 vydal FÚTI rozhodnutí, jímž se sám stává vydavatelem prosincového čísla č. 12 (ročník 2), které vychází

samizdatovou éru a první číslo třetího ročníku vyšlo už jako legální 5. 1. 1990 na novinovém formátu v rozsahu osmi stran, do března 1990 vycházelo dvakrát týdně a od té doby vychází dodnes denně vyjma neděle.

4.3.2 Vokno

Nápad vydávat undergroundový celorepublikový časopis se zrodil v okruhu hudební kapely Plastic People, v roce 1976 se utvořila redakční rada, která naplánovala obsah prvního čísla časopisu s názvem Plastic People in the Sky. Jenže v té době začal proces s Plastic People, v rámci něhož byli k odnětí svobody odsouzeni i dva redaktoři připravovaného časopisu – František „Čuňas“ Stárek a Ivan Martin „Magor“ Jirous.

Vokno začalo vycházet až po Stárkově návratu z vězení v polovině roku 1979, první dvě vydání neměla název ani číslo, touto anonymizací se autoři snažili, aby podle zákona nesplňovali charakter periodika a vyhnuli se tak postihům.⁸³ Vokno mělo formát A4 s obálkou zavařenou v igelitu, k množení se nejprve používal hektograf, později cyklostyl. Na poměry samizdatového časopisu mělo Vokno výbornou celorepublikovou distribuční síť. Náklad se ve druhé polovině 80. let pohyboval kolem 360 kusů, které si mezi sebou čtenáři dále kopírovali a opisovali.

Spektrum žánrů objevujících se ve Vokně bylo široké – statě, studie, eseje, dokumenty, dopisy, recenze, reportáže. Dále ve Vokně publikovali svou tvorbu spisovatelé a básníci a objevovaly se v něm i texty zahraničních autorů. Z hlediska jazyka je pro Vokno typické užívání slangu a hovorové češtiny.

Prvních šest čísel bylo monotematicky zaměřených – hudba, výtvarné umění, literatura, akce art, fotografie, divadlo. A právě šesté divadelní číslo zabavila v prosinci 1981 policie, načež následovalo velké množství domovních prohlídek a výslechů a čtyři redaktoři⁸⁴ byli odsouzeni k odnětí svobody za výtržnictví. Přestože Vokno nemělo primárně politický obsah, dostalo se do politické opozice. Stalo se z něj hnutí, platforma pro výměnu názorů a kontaktů, lidé z jeho okolí pořádali mnoho kulturních akcí. Sedmé číslo (poprvé s podtitulem Časopis pro druhou a jinou kulturu) se podařilo vydat

v nákladu 500 000 kusů a je rozšiřováno Poštovní novinovou službou.“ In Lidové noviny. Číslo 12, ročník 2, z prosince 1989, s. 15

⁸³ Titulní stránka byla rozdělena do šesti čtverečků a v každém dalším čísle přibyla do jednoho ze čtverečků fotografie, odtud vznikl název Vokno.

⁸⁴ Ivan Martin Jirous (3,5 roku), František Stárek (2,5 roku), Michal Hýbek (18 měsíců), Jiří Frič (15 měsíců); odborný posudek vypracoval známý bohemista-normalizátor Vítězslav Ržounek.

až po Stárkově návratu z vězení na jaře 1985, v té době začíná druhá éra Vokna, kdy v něm začíná publikovat více autorů a otevírá se i vlivům mimo underground.⁸⁵

Pro čtenáře Vokna byly určeny tzv. Voknoviny (1987–1989), informační bulletin letákového charakteru, který byl vkládán do Vokna. Vycházely nepravidelně, cca jednou za měsíc, a jejich cílem bylo rychle informovat o všech oblastech druhé kultury, otiskovaly sdělení VONSu či rady, jak se chovat vůči policii apod. Kromě toho existoval Videomagazín Vokna, jednalo se o nahrávky na VHS, jež obsahově navazovaly na články a recenze z Vokna.

Během příprav vydání 15. čísla byl 1989 Stárek zatčen⁸⁶ a Jirous vzat do vazby, číslo se ale podařilo improvizované redakci⁸⁷ v září vydat. Bylo to poslední číslo, které bylo ten rok vydáno. Po listopadovém převratu Vokno vycházelo s pozměněnou redakcí dál a hledalo si své místo na trhu, v roce 1995 vyšlo naposledy.

5. Analýza

V následujících podkapitolách zkoumám ohlas vybraných demonstrací: oficiální a samizdatový tisk rozebírám po jednotlivých titulech (a v rámci nich podle událostí), exilová periodika analyzuji společně (podle událostí).

5.1 Oficiální periodika

Oficiální periodika analyzuji vždy tři dny před a pět dní po vybraných demonstracích, protože Rudé právo a Tribuna vycházely častěji a ve větším rozsahu než samizdatová nebo exilová periodika. Do analýzy jsem zařadila jen ty články, které se aktuálně vyjadřují k manifestacím. Palachův týden byl v oficiálních médiích impulsem k silné antikampani proti opozici, která v RP a Tribuně probíhala ještě během jarních měsíců 1989, tyto články ale byly psány převážně v obecné rovině, proto jsem je do analýzy nezařadila.

⁸⁵ 1982–1984 časopis nevycházel.

⁸⁶ A následně v červnu 1989 odsouzen ke dvěma a půl roku odnětí svobody.

⁸⁷ Luděk Marks, Lubomír Drožd, Egon Bondy, Jiří Kostúr, Štěpán Kot, Zdeněk Bálek, technická výroba Pavel Lašák, počítačová sazba Jiří Včelák a tisk z cyklostylových blan Miroslav Vodrážka.

V případě týdeníku Tribuna jsem prošla celkem třináct čísel⁸⁸, v pěti z nich se vyskytly texty, které se vztahovaly k demonstracím, a to pouze k lednovým (dohromady pět textů). Vydání ze srpna, přelomu října a listopadu či prosince se k protestním shromážděním nevyjadřovala.⁸⁹ Rudé právo vyšlo ve zkoumaném období jednačtyřicetkrát, přičemž ve dvaceti šesti výtiscích jsem objevila články vztahující se k demonstracím (celkem 44 textů).

5.1.1 Tribuna

5.1.1.1 Ad Palachův týden

Jako první zareagovalo na lednové demonstrace č. 4 (25. 1. 1989), v němž byl v rubrice O čem přemýšlíme otištěn článek *Máme své zkušenosti* (s. 2), Robert Dengler ho uvádí otázkou: „Po sérii vystoupení organizovaných protisocialistickými silami se lidé ptají: Oč organizátorům jde?“, odpovídá si, že o likvidaci vedoucí úlohy KSČ a proto vyzývá k důkladnému zhodnocení manifestací na školách a pracovištích.

V následujícím čísle (1. 2. 1989) se na titulní straně v rubrice Zaujalo nás objevil text *Podivné představy o demokracii*, Václav Hora v něm píše o pomlouvačné kampani proti ČSSR v „buržoazních sdělovacích prostředcích“, kterou si měla objednat „zahraniční emigrantská a protisocialistická centra“ u našich „tzv. disidentů“ v souvislosti s dvacátým výročím „nesmyslné sebevraždy Jana Palacha.“ Hora cituje (ovšem bez kontextu) různé názory ze zahraničních zdrojů, které komentuje: „Žádné pokojné, neorganizované položení květin, ale vyvinutí ‚nesmírného tlaku‘ a možná i ‚krveprolití‘, aby se dosáhlo cíle, o nějž lidem kolem ‚charty‘ jde...“⁹⁰

Druhé únorové vydání (č. 6 ze dne 8. 2. 1989) přineslo na straně 3 rozsáhlou stat *Ještě jednou: Jaký pluralismus (2)*, ve které Karel Horák reaguje na dopisy čtenářů, které nejsou otištěny, ani z nich není citováno. Čtenáři se ptají, proč v ČSSR nemůžou legálně působit „skupiny, které se vydávají za nezávislé“, jejich příznivce Horák označuje za „politické ztroskotance“, kteří jsou placeni „zahraničními emigrantskými centry“ a uvádí, jaký finanční obnos získal v minulosti např. Jiří Dienstbier. Autor

⁸⁸ Obecně platí, že ke každé akci dvě čísla – výjimkou jsou lednové demonstrace, texty o nich se objevily až se značným zpožděním, proto jsou součástí analýzy i únorová vydání.

⁸⁹ Ve dvou srpnových číslech např. vyšly články zabývající se opozicí, ne však demonstracemi, proto jsem se jimi nezabývala.

⁹⁰ Hora, Václav: Podivné představy o demokracii. In Tribuna. Číslo 5, ročník 20 ze dne 1. 2. 1989, s. 1

článku vysvětluje, že je nutné docílit socialistického pluralismu, který ovšem nemá nic společného s „anarchií, nepořádky, s živelností, ani s šířením protisocialistických názorů.“

Další článek vyšel pod názvem *Kalná voda* v č. 7 (15. 2. 1989; s. 8–9), Rudolf Janík v něm píše, že „nedávná provokační vystoupení na Václavském náměstí v Praze prokázala, že mezi námi žijí lidé, kteří si nepřejí další rozvoj socialismu... Byli a jsou pěšáky na šachovnici psychologické války, kterou imperialismus proti naší zemi vede.“⁹¹ Jako „pěšáky“ označuje disidenty, „jež zmíněná vystoupení dlouho připravovali a kteří si dali firmu ‚charta 77.‘“⁹² Janík dále píše, že Charta má malý vliv i podle exilových periodik, z nichž bez kontextu cituje.

Jako poslední se v č. 9 objevil text Václava Hory *Za co „bojuje“ Václav Havel* (s. 3, 8), ve kterém je Havel představen jako člověk, který „v minulosti i v posledních letech špiní naši republiku a nevybíravě útočí proti našemu socialistickému zřízení...“, dále popisuje Havlovo rodinné zázemí, tlumočí jeho názory, komentuje jeho příjmy a cituje negativní zahraniční recenze Havlových her (citace jsou neúplné a bez kontextu). První část článku je doplněna ukázkou z básnické sbírky *Antikódy*, na čemž autor dokazuje nesmyslnost Havlovy tvorby.⁹³ Na závěr jsou zmíněna obvinění, na jejichž základě byl Havel třikrát, naposledy v únoru 1989, odsouzen k odnětí svobody.

5.1.2 Rudé právo

5.1.2.1 Ad 21. 8. 1988

Rudé právo předem neinformovalo ani o výročí okupace, ani o plánované demonstraci, až **22. 8. 1988** se na s. 2 objevila zpráva ČTK *Rušivé akce v Praze*, která informuje o „skupinách“, které v sobotu večer a v neděli narušovaly veřejný pořádek v hlavním městě a „usilovně vyhledávaly senzace“. Průběh popisuje jako pokojný do doby, než se dav vydal na Staroměstské náměstí, poté „rozhodný a rozvážný postup Sboru národní bezpečnosti“ zamezil výtržnostem.

⁹¹ Janík, Rudolf: *Kalná voda*. In *Tribuna*. Číslo 7, ročník 20 ze dne 15. 2. 1989, s. 8–9

⁹² Janík, Rudolf: *Kalná voda*. In *Tribuna*. Číslo 7, ročník 20 ze dne 15. 2. 1989, s. 8–9

⁹³ Hora, Václav: *Za co „bojuje“ Václava Havel*. In *Tribuna*. Číslo 9, ročník 20 ze dne 22. 2. 1989, s. 8

Další články vyšly dne **23. 8.**: *K nedělním rušivým akcím v Praze* (opět zpráva ČTK; s. 2), která upřesňuje zprávu z předešlého dne informací, že se podle SNB na Václavském náměstí sešlo více než 4000 osob, jejichž počínání večer přerostlo ve výtržnictví a 77 účastníků bylo zadrženo, a dodává, že vyšetřováno bylo také sedm cizinců. Na s. 7 byla otištěna další zpráva ČTK *Provokace nepřátel socialismu zmařena*, jež pojednává o zmaření „provokačního shromáždění“ aktivistů Demokratického hnutí v Moskvě sovětskými úřady.⁹⁴

5.1.2.2 Ad 28. 10. 1988

V roce 1988 se po dlouhé době opět slavil 28. říjen jako státní svátek, konala se řada oficiálních oslav v ulicích a sdělovací prostředky varovaly před možným „zneužitím výročí opozicí“.⁹⁵ Dne **25. 10.** vyšel na titulní straně text *Nepřipustit výtržnosti (Prohlášení České tiskové kanceláře)*, ve kterém se píše o plánovém shromáždění organizovaném opozicí v centru Prahy, které zakázal Národní výbor Prahy 1, na závěr jsou zmíněny požadavky občanů, „aby příslušné orgány učinily nezbytná opatření... vystoupily proti každému, kdo by chtěl narušit důstojný průběh oslav.“⁹⁶

Od den později, **26. 10.**, byla v rubrice Slovo ke dni na titulní straně otištěna dvě prohlášení *Pomluvami se skutky nenaplní*, jehož autoři nesouhlasí s plánovanými „provokačními vystoupeními“ a „zneužitím výročí“. Dne **27. 10.** je opět na titulní straně v rubrice Slovo ke dni v textu *Republiku si rozvracet nedáme* vyjádřen nesouhlas s „rozvratníky, kteří chtějí zneužít výročí.“

Článek na titulní straně ve vydání z **31. 10.**, *Kdo si plete demokracii s anarchií (Protisocialistické vystoupení v centru Prahy; Rozhodný zásah příslušníků Bezpečnosti)*, se už přímo vztahuje k proběhnuvší demonstraci a jeho autoři (Jaroslav Kojzar, Michal Podzimek, Karel Walter) píší, že „provokační akce“ byla dlouho připravována „zahraničními antisocialistickými a emigrantskými centry“ a „disidentskými skupinami“, dále uvádí, že před 15. hodinou bylo na akci přítomno 300 osob. Na s. 2 článek pokračuje fotografií z Václavského náměstí a krátkými rozhovory

⁹⁴ Shromáždění mělo připomenout 20. výročí vstupu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR.

⁹⁵ To, že se čs. státní úřady na demonstraci předem připravovaly, dokládají interní zprávy ÚV KSČ (viz přílohy č. 13–14).

⁹⁶ Nepřipustit výtržnosti (Prohlášení České tiskové kanceláře). In Rudé právo. Číslo 251, ročník 69 ze dne 25. 10. 1989, s. 1

s účastníky.⁹⁷ Ve stejném čísle vyšly ještě ***K práci potřebujeme klid*** (Slovo ke dni, s. 2) – tři krátká rozhořčení nad provokační manifestací a poznámka ***Potrefení se ozvali*** (s. 6) od Věry Poslední parafrázující zahraniční reakce na demonstrace. Na stejné straně je v rubrice ***Zahraníční tisk 28., 29. a 30. října*** citován sovětský deník Pravda, který píše o spravedlivém rozhořčení veřejnosti.

Dne **1. 11.** se na titulní straně objevil článek ***Rozhodně proti rozvracečům*** (Slovo ke dni), kde jsou ve čtyřech textech odsouzeny „snahy určitých sil“ o „nezodpovědné pokusy“. Podobný text vychází na titulní straně i **2. 11.** jako ***Ještě ke 28. říjnu*** (Slovo ke dni), první pisatel v něm chválí opětovné uznání státního svátku, zatímco druhý požaduje „tvrdě zakročit proti výtržnostem“ a zjistit, „či peníze za tím stojí“. Ve stejném vydání se objevil ještě článek ***Nehoráznost listu Die Welt*** pojednávající o záměně fotografií v tomto západoněmeckém deníku (fotografii z oficiálních oslav svátku měl vydávat za snímek z 28. 10. 1988).

Následující den, **3. 11.**, RP na demonstraci reagovalo znovu rubrikou Slovo ke dni (na titulní straně), kde pod názvem ***Komu to chtějí namluvit?*** uveřejnilo dvě rozhořčení nad „provokačními akcemi“.

5.1.2.3 Ad 10. 12. 1988

O povolené manifestaci na Mezinárodní den lidských práv RP v předstihu nepsalo, první článek o ní přineslo **12. 12.**, kdy uveřejnilo krátký text ***Zneužití výročí*** (na s. 3; podepsaný zkratkou „pz“), v němž se píše, že 40. výročí přijetí Všeobecné deklarace lidských práv „zneužili stoupenci tzv. nezávislých skupin“ k tomu, aby vyslovili své politické požadavky. Informuje, že šlo o povolené shromáždění na Škroupově náměstí, kde se podle ČTK sešlo asi 1800 osob, dále jsou ve zprávě citována některá hesla, která se na shromáždění skandovala, vystoupení řečníků jsou označena jako „demagogická“.

O dva dny později, **14. 12.**, vyšel na s. 2 článek v rubrice ***Řekli-napsali Zahraníční tisk 13. prosince 1988***, ve kterém je zmíněno, že západní média uvítala „politický charakter srazu“, a RP cituje zpravodaje nejmenovaného amerického listu, který řekl, že opozice doufá, že pražský režim ustoupí.

⁹⁷ Např. je otisknuta odpověď jedné demonstrantky na dotaz „jak chápe svobodu“: „... abych měla muziku, která se mi líbí. Nesnáším uťápnutý diskotékový písničky...“ (Kojzar, J. – Podzimek, M. – Walter, K.: Kdo si pleťe demokracii s anarchií. In Rudé právo. Číslo 256, ročník 69 ze dne 31. 10. 1988, s. 2)

Dne **15. 12.** byl na titulní straně v rubrice Slovo ke dni publikován článek *Demokracie není humbuk*, jehož autor nesouhlasí s provoláváním hesel proti „socialistickému státnímu zřízení“ na shromáždění.

Poslední článek vztahující se k prosincové manifestaci vyšel **16. 12.** opět na titulní straně v rubrice Slovo ke dni, tentokrát pod názvem *K pondělní informaci*, jeho tvůrce je proti provolávaným heslům a tvrdí, že podobná shromáždění nemají být povolována.

5.1.2.4 Ad Palachův týden

K lednovým demonstracím vyšlo ve sledovaném období celkem 26 textů, přičemž ještě během února a března RP vydávalo články, které se těchto událostí dotýkaly (spíše šlo ale jen o obecnější články o čs. opozici).

Jako první článek vyšel **12. 1.** na s. 2 redakční text *K událostem před dvaceti lety; Bylo to hazardérství*, který informuje, že v polovině ledna má být uspořádáno vzpomínkové shromáždění na paměť Jana Palacha, organizátory označuje za stejné „síly“, které před dvaceti lety přivedly ČSSR „na pokraj katastrofy“ a upozorňuje na hrozbu opakování „hazardérských činů“.⁹⁸ O dva dny později, **14. 1.**, je na titulní straně otištěn text *Zpráva, která nás rozrušila* (Slovo ke dni), ve kterém čtyři občané (mj. filosof Milan Machovec) odrazují autora anonymních dopisů od spáchání sebevraždy.

Dne **16. 1.** byla na titulní straně otištěna krátká *Zpráva ČTK*, která informuje o nedělním „pokusu o provokaci“ několika „skupin protistátních živlů“, která byla dlouhodobě připravována „západními diverzními centry“ ve spolupráci „s předáky tzv. Charty 77“; SNB rázně zakročil a akci znemožnil, 91 neaktivnějších bylo předvedeno k výsledku.⁹⁹

Další den, **17. 1.**, byly na titulní stránce publikovány dva relevantní texty – *Záměr je jasný: Provokovat k neklidu* (Vlastimil Bradáč, Michal Podzimek, Karel Walter) pojednávající o „zneužití tragické smrti Jana Palacha“; k akci z 15. 1. hovoří o skupině asi 300 lidí, kteří vyvolali „provokaci“ a zranili starší občany, když utíkali, k 16. 1. píše o „provokacemi“ způsobených potížích v dopravě. Druhým textem

⁹⁸ Tím jsou myšleny anonymní dopisy, které přišly Havlovi a Němcové (viz kapitola 3.4).

⁹⁹ Celkový počet účastníků není zmiňován.

je *Odsuzuji nepokoje* (Slovo ke dni), kde jsou otištěna dvě odmítavá stanoviska ke „zneužití lidské tragédie k nepokojům“.

Dne **18. 1.** se k demonstracím vztahují tři články: na titulní straně velmi krátká zpráva ČTK *Předsednictvo ÚRO k provokačním akcím*, na s. 2 *Nezbytná opatření k zajištění klidu* – zpráva ČTK o „pokusu o provokaci“ ze 17. 1., kterou „odsuzuje široká veřejnost“, a na s. 6 jsou v rámci rubriky *Řekli, napsali* citována převážně média ze zemí socialistického bloku, příp. deníky západních komunistických stran, které zastávají podobná stanoviska jako RP.

19. 1. RP otisklo opět tři články k manifestacím: na titulní straně *Rozhodná stanoviska k provokačním akcím a O co jim jde* (Slovo ke dni) – pisatelé obou textů jsou proti konání takových akcí a v článku *Opakované výtržnosti* (signováno „wt“) je zmíněno, že „podněcovatelům“ akcí, které se časově shodují se závěrečným zasedáním KBSE ve Vídni, jde o destabilizaci.

Následující den, **20. 1.**, se v RP objevilo celkem pět relevantních článků: na titulní straně obsáhlý komentář *Republiku si rozvracet nedáme*, mj. označuje demonstranty za „politické ztroskotance z let 1968–69“ a nové „protisocialistické skupiny“, *Komu slouží napětí* (Slovo ke dni) – dvě vyjádření, že občané nechtějí demonstrace, ale potřebují se soustředit na práci. Na s. 2 je článek *Rozvratníkům nelze ustupovat* (dopisy občanů, pracovních kolektivů a organizací Národní fronty proti „provokacím“) a *Zaznamenali jsme v obchodech, službách na Václavském náměstí: Přejeme si klid k práci* (Jan Jelínek, Pavel Novák, Zdeněk Vávra) – názory prodavaček a číšníků na protesty, *Zasáhly pořádkové jednotky* (pz, wt) – informace o čtvrtěčném [19.1. 1989] zásahu a použití obušků proti dvěma tisícům účastníků „provokačního vystoupení“.

Čtyři články vyšly v následujícím vydání dne **21. 1.**, na titulní straně zamyšlení šestnáctileté žákyně *Rodiče, co vy na to?* (Slovo ke dni), která vyzývá rodiče, aby si s dětmi promluvili o „nesmyslných provokacích“. Na s. 2 v rubrice Poznámka text *Vyhrožují*, v němž Jan Jelínek píše o telefonických výhrůžkách Rudému Právu (pokud nebude klidný průběh demonstrace, dojde k použití střelných zbraní). Na stejné stránce se nacházejí i dva zbylé texty: *Hlasy občanů k výtržnostem* – protest proti narušování klidu a *Křikem se nic nevyřeší* (Pavel Novák a Zdeněk Vávra) vypovídá o atmosféře na Filozofické fakultě v Praze, která odmítá pokusy „zneužít studenty“ na demonstracích, kterým je třeba lépe předcházet.

Články ze dne **23. 1.** se vztahují k pouti do Všetat: reportáž *Odešli s nepořízenou* (Vlastimil Bradáč a Jiří Janouškovec; s. 1) přináší rozhovory s účastníky – např. je citován osmnáctiletý student z Prahy Šimon H.: „Jsem tady náhodou (?), rodiče jeli na hory, a tak jsem se přijel prostě podívat...“¹⁰⁰ Na stejné straně je také otištěno Slovo ke dni pod názvem *Provokace a urážky nic nevyřeší* (tři odmítnutí rozvratu a společenské destrukce, o nich opoziční síly usilují). Na s. 2 Jaroslav Kojzar v článku *Kdo si také vzal slovo* představuje jednoho účastníka lednových manifestací (důchodce Františka Melichara, bývalého vězně).

Následující den, **24. 1.**, byl publikován text *Provokace – políček kulturnosti* (Slovo ke dni; s. 1), který manifestace popisuje jako „kal politických nesmyslností“, „výtržností“ a „provokace rozeštvaných jedinců“.

Dne **26. 1.** RP na s. 2 otisklo článek: *Na dotazy čtenářů*¹⁰¹, v němž na poměrně odvážné dotazy (např. k programu Charty 77) odpovídají Marie Boudová, Jiří Janouškovec, Jaroslav Kojzar a Karel Walter (podle jejich odpovědi je program „tzv. charty“ mlhavý, protože organizace je příliš nejednotná).

Poslední sledovaný den, **27. 1.**, vychází článek *Dialog – s kým a o čem*, v němž je napsáno, že celospolečenský dialog by se měl týkat i těch účastníků demonstrací, kteří se jen nechali organizátory k účasti svést, měli by se stát součástí jednotné socialistické platformy, která usiluje o rozvoj socialistické společnosti.

5.1.3 Shrnutí

Velice důležitý je u oficiálních médií jazyk, ve sledovaných člancích se nepíše o demonstracích, manifestacích či protestních shromážděních, ale jsou používány termíny jako „provokační akce“ či „rušivé akce“, „nepokoje“, „výtržnosti“, „narušení pořádku“ atp. Organizátoři a účastníci manifestací jsou označováni jako „výtržníci“, „rozvraceči republiky“, „protisocialistické živly“, „tzv. nezávislé skupiny“ a „provokatéři“, kteří jsou řízeni a placeni „západními emigrantskými diverzními centry“; obvyklé je psaní hodnotících přívlastků i ve zprávách (např. nezodpovědný, nepřátelský, demagogický aj.). Pro jazyk komunistického tisku je také typické

¹⁰⁰ Bradáč, Vlastimil – Janouškovec, Jiří: Odešli s nepořízenou. In Rudé právo. Ročník 70, číslo 19 ze dne 23. 1. 1989, s. 1

¹⁰¹ Podobné články s otázkami čtenářů, které byly relativně odvážné, vyšly ještě několikrát koncem ledna a během února.

používání osobního zájmena „my“ (které má zastupovat celou společnost¹⁰²) a užívání uvozovek a zkratky „tzv.“ při psaní o opozici (např. „charta“, „tzv. nezávislé skupiny“).

V Rudém právu převažují kratší texty, zatímco Tribuna publikovala k tématu několikastránkové komentáře, což je vzhledem k její periodicitě logické. Oblíbenou rubrikou RP je Slovo ke dni, kam píše čs. občané o svém „rozhořčení a znechucení“ nad demonstracemi a požadují „tvrdé zakročení“. Několikrát se v Rudém právu objevila anketa mezi zúčastněnými, již se RP snaží význam shromáždění bagatelizovat a ukázat, že na ně chodí mladí a nevzdělání, kteří ani neví proč. Texty v obou periodikách jsou ve většině případů podepsané nebo signované značkou.

Články v Tribuně hlavně píše o „iniciátorech“ akcí, k nimž autoři přidávají svá odmítavá stanoviska. Ani RP průběh akcí většinou nepopisuje (výjimka 21. 8. 1988), jen zmiňuje místo a čas jeho konání a „oprávněný zásah“ proti „provokatérům“¹⁰³, organizátory nejmenuje a ani necituje z jejich projevů (jen je nazývá „demagogickými, protisocialistickými útoky proti politice ČSSR“). Počet osob¹⁰⁴ nebývá uváděn vždy, u srpnové demonstrace RP například udává 4000 účastníků¹⁰⁵ (odhady opozice a zahraničních novinářů jsou dvakrát až dvaapůlkrát vyšší) a u prosincové přejímá od ČTK údaj 1800 osob (účastníci se shodují na 3000 až 5000).

Oficiální média občas citují zahraniční tisk – Rudé právo názorově blízké deníky ze socialistických zemí. Tribuna cituje i západní zahraniční tisk, příp. exilový (označován jako emigrantský), ovšem ve všech případech bez kontextu.

Tribuna reagovala na demonstrace vždy až zpětně, navíc jenom na shromáždění v lednu, o třech předešlých nepsala. Jednalo se o pět rozsáhlých silně ideologických článků pojednávajících hlavně o účastnících akcí a opozici obecně.¹⁰⁶ Oproti tomu Rudé právo se vyjadřovalo ke všem demonstracím: třikrát k srpnové, jedenáctkrát k říjnové, čtyřikrát k prosincové a šestadvacetkrát k lednovým událostem. Z těchto čísel lze vysledovat jisté tendence oficiálních médií – na srpnovou demonstraci se snažila

¹⁰² Pro opozici se používá zájmeno „oni“.

¹⁰³ Zásah nijak nepřibližuje, jen v jednom případě píše o použití obušků, vodní děla nikde uvedena nejsou.

¹⁰⁴ Často jsou to počty shromážděných ještě před začátkem akce.

¹⁰⁵ Stejný počet demonstrantů udává i ÚV KSC v Zápise bezpečnostního štábu náčelníka Správy SNB z 21. 8. 1988 (viz Příloha 11).

¹⁰⁶ Záměr na předešlé demonstrace neupozornovat nešlo v zimě 1989 následovat – protesty trvající týden a následné soudní procesy nešlo přejít bez povšimnutí.

neupozorňovat (jen strohé zprávy ČTK), před říjnovou naopak předem varovala¹⁰⁷, na první povolenou demonstraci 10. 12. 1988 (povolení znamenalo pro opozici a občany nespokojené s režimem obrovskou výhru) předem neupozorňovala, zareagovala až zpětně kratičkou zprávou a později vyjádřeními rozhořčených občanů, na lednové demonstrace nejprve nenápadně reagovala krátkou zprávou ČTK, další dny se ke zprávám přidávaly prorežimní komentáře občanů a institucí (denno denně se opakující protesty nešlo utajit či přehlížet).¹⁰⁸

5.2 Exilová periodika

Exilová periodika jsem analyzovala v rozsahu srpen 1988 až březen 1989, v případě čtrnáctideníku **Vídeňské svobodné listy** to znamenalo šestnáct vydání, přičemž jen v pěti z nich vyšly články vztahující se k tématu (celkem pět článků), v případě měsíčníku **České slovo** se jednalo o osm čísel, z nichž šest obsahovalo texty o demonstracích (celkem třináct článků). V následujících kapitolách stručně shrnuji jejich obsah a na závěr následuje obecnější shrnutí.

5.2.1 Ad 21. 8. 1988

Obě dvě periodika zareagovala na srpnovou demonstraci po jednom textu na titulní straně. **Vídeňské svobodné listy** otiskly v č. 35/38 (15. 9. 1988) rozsáhlý článek *Demonstrace desetitisíců v Praze*, ten popisuje průběh „nevídaného spontánního shromáždění“ a trasu průvodu. V článku jsou citována čs. oficiální média, jejichž tvrzení VSL zpochybňují, např.: „Jak bylo později uvedeno z oficiálních československých pramenů, bylo 77 osob zatčeno. Podle očitých svědků jich bylo však podstatně více.“¹⁰⁹ Na závěr je zmíněno několik akcí, které se v den výročí s 21. 8. 1968 konaly v evropských metropolích.

České slovo věnuje srpnové manifestaci velmi obsáhlý článek *Deset tisíc statečných* v zářijovém čísle (č. 9/1988), podrobně v něm informuje o průběhu akce – včetně svědectví přímých účastníků, jmenuje zúčastněné aktivisty a cituje přednesené

¹⁰⁷ RP otisklo několik zamítavých postojů občanů, články ex post jsou většinou taktéž názory občanů a komentáře redaktorů. Podobné články vycházely ještě po sledovaném období.

¹⁰⁸ Počet článků kulminoval koncem týdne (20., 21. 1. 1989), ovšem texty k Palachovu týdnu a pozdějším soudním procesům vycházely v RP až do března.

¹⁰⁹ Demonstrace desetitisíců v Praze. In *Vídeňské svobodné listy*. Číslo 35/38, ročník 43, s. 1

požadavky. Dále se v článku píše o dopise mluvčích Charty 77 sovětským představitelům a o demonstraci na podporu ČSSR v Moskvě¹¹⁰. České slovo taktéž parafrázuje čs. tisk, jehož tvrzení např. o počtu zadržených osob vyvrací.

5.2.2 Ad 28. 10. 1988

K říjnové demonstraci se vztahuje jeden článek ve **Vídeňských svobodných listech** a tři v **Českém slově**, všechny čtyři byly publikovány na titulních stranách. Text ve VSL se jmenuje **Pražské demonstrace**, vyšel v č. 47/48 (24. 11. 1988) a je v něm popsán průběh „demonstrace za svobodu“, o které VSL uvádějí, že se jí zúčastnilo 5000 osob. Vídeňské svobodné listy konání této demonstrace nepřekvapilo, protože v poslední době československý „lid zvedá hlavu“. Třetinu článku zabírají citace oficiálního čs. tisku, jehož slovník přirovnávají VSL ke slovníku padesátých let.

České slovo publikovalo v listopadovém vydání (č.11/1989) články **Obušky**, **Policie zhanobila 28. říjen**, **Nové dvě vlny represe**. Komentář **Obušky** se vyjadřuje k demonstraci a policejnímu zákroku, jehož brutalitou byl autor šokován, a kromě toho popisuje základní problémy, které trápí českou společnost. V článku na titulní straně **Policie zhanobila 28. říjen**, jenž je doplněn reportážní fotografií z akce, se píše o oficiálních oslavách svátku, které proběhly několik dnů předem, přičemž jsou kritizovány projevy komunistických funkcionářů. Dále se článek zaměřuje na popis protirežimní manifestace – jmenuje organizátory, podrobně líčí průběh ilustrovaný další fotografií ze zásahu vodních děl na Václavském náměstí. Kromě pražské demonstrace se v textu píše i o podobné akci konané v centru Brna a uctění památky T. G. Masaryka v Lánech delegací chartistů. Poslední část se věnuje zahraničním reakcím, které odsuzují zákrok policie.

Několikastránkový článek **Nové dvě vlny represe** popisuje taktiku policejní šikany vůči aktivistům, kteří byli opakovaně během výročí zavírání na 48 hodin do cely předběžného zadržení. ČS cituje Rudé právo v kontrastu s předběžnou zprávou o policejní akci, kterou vydal VONS. Druhá polovina textu se věnuje zákroku proti organizátorům a účastníkům symposia Československo 1988.¹¹¹

¹¹⁰ Nejrůznějšími akcemi v zahraničí, které se konaly na protest proti okupaci Československa z roku 1968, se blíže věnuje článek *Ohlas výročí okupace v zahraničí*, který vyšel na s. 6 v zářijovém čísle ČS.

¹¹¹ Symposium mělo pojednávat o evropském kontextu naší země v letech 1918 až 1988 a přijela na něj řada významných odborníků ze zahraničí, čs. státní úřady ho ale označily za nezákonné a po úvodní řeči Václava Havla v hotelu Paříž symposium ukončily a zatklly přítomné představitele čs. opozice.

5.2.3 Ad 10. 12. 1988

Vídeňské svobodné listy o povolené prosincové manifestaci informovaly až v únoru 1989 (č. 5/6, 2. 2. 1989), kdy tuto manifestaci jen mimoděk zmínily v souvislosti s lednovými demonstracemi.

Zato České slovo věnovalo tomuto shromáždění samostatný článek *Shromáždění občanských iniciativ* v prosincovém vydání (č. 12/1988) na s. 4, který pojednává přímo o povolené demonstraci na Škroupově náměstí. Kromě popsání průběhu a citací z projevů uvádí, že podle ČTK na něj přišlo 1800 lidí, zatímco západní tiskové kanceláře odhadují dva až třikrát větší počet. Autor textu také spekuluje o důvodech, proč byla manifestace povolena a v závěru zmiňuje oficiální fórum u příležitosti 40. výročí přijetí Všeobecné deklarace lidských práv, na které disidenti nebyli vpuštěni.

V prosincovém vydání vyšly na titulní straně ještě dva obecněji zaměřené články vztahující se k demonstracím z r. 1988: v zamyšlení *K novým obzorům* Olga Valeská bilancuje uplynulý osmičkový rok, přičemž velký význam přikládá pražským demonstracím a vzniku nových občanských iniciativ. Druhý text, *Pravda, spravedlnost a mír*, je taktéž bilanční, Mojmir Povolný se v něm zamýšlí nad historií Československa a vzpomíná demonstrace v druhé polovině roku 1988.

5.2.4 Ad 15.–21. 1. 1989

Vídeňské svobodné listy o Palachově týdnu a následných soudních procesech informovaly ve třech článcích vydaných v průběhu února a začátkem března – *Demonstrace v Praze* v č. 5/6 (2. 2. 1989; s. 1), *Prohlášení rady svobodného Československa k 20. výročí smrti Jana Palacha* na s. 2 v čísle 7/8 (16. 2. 1989) a *Celý svět odsuzuje nové politické procesy v Praze* z titulní strany čísla 9/10 (2. 3. 1989). Všechny tyto články se staví odmítavě k policejním zákrokům proti demonstrantům – první z nich popisuje týden demonstrací a upozorňuje, že ve stejnou dobu byl podepsán závěrečný akt KBSE ve Vídni. Ve druhém článku mj. Rada svobodného Československa žádá, aby byly na komunistický režim uvaleny mezinárodní sankce za porušování lidských práv. Poslední článek se podrobně zabývá soudními procesy se zatčenými během demonstrací a upozorňuje, že k demokratizaci dochází téměř ve všech zemích východního bloku vyjma ČSSR.

České slovo se lednovým demonstracím věnovalo podrobněji, otisklo šest textů během tří měsíců. Přičemž první článek, *Týden dramatických manifestací v Praze*, vyšel již v č. 1/1989, podrobně se zabývá příčinami týdne demonstrací, cituje některá vyjádření rozhlasové stanice Svobodná Evropa a komentuje záběry, které z demonstrací odvysílaly zahraniční televizní stanice. Popis průběhu demonstrací je prokládán prohlášením Charty 77 a citacemi z Rudého práva. Kromě shromáždění na Václavském náměstí a pouti do Všetat je zmíněn i pochod 23. ledna z Loretánského náměstí na Pražský hrad, kterému policie rázně zamezila. Článek končí informací o dopise švýcarských spisovatelů čs. úřadům, ve kterém žádají propuštění čs. politických vězňů.

Únorové číslo (č. 2/1989) přineslo dva dlouhé články: *Kulturní pracovníci promluvili* a *Soud nad Havlem nebo čs. justicí?* (oba začínají na titulní straně a pokračují uvnitř listu). První z nich informuje o vzniku Iniciativy kulturních pracovníků na protest proti policejním zákrokům, součástí článku je plné znění prohlášení, a upozorňuje, že mezi prvními 692 signatáři se objevila řada osob, které do té doby veřejně s aktivitami opozice nesympatizovaly. Dále článek zmiňuje další protesty – SSM Akademie múzických umění, prohlášení ostravských dělníků, otevřený dopis herce Petra Buriana aj. Článek dále zmiňuje, kde v zahraničí se protestuje proti zatčení Václava Havla, a na závěr přetiskuje Havlův děkovný dopis z vazební věznice. Druhý článek informuje o Havlově soudní kauze – kdy byl zatčen, za co, kdy s ním má být soudní přelíčení a kdo ho bude soudit. ČS varuje, že prokurátor by měl vzít v úvahu, že za světoznámým Havlem stojí nejen veřejnost v zahraničí, Charta 77 a nová nezávislá uskupení, ale také přes několik set tisíc signatářů různých petic, které jmenuje. Na závěr je vyjmenováno osm aktivistů, kteří budou souzeni společně s Havlem.

V březnovém vydání (č. 3/1989) byly publikovány tři články vztahující se k soudním procesům, které následovaly po lednových demonstracích v Praze: *Václav Havel znovu ve vězení* je text popisující průběh soudního přelíčení s Havlem z 21. 2. 1989, jeho součástí jsou citace a parafráze závěrečné Havlovy řeči. *Svět stojí za Václavem Havlem* obsahuje výčet Havlových zastánců, kteří ho po celém světě podporují, a zmiňuje protesty v zahraničí, např. povolenou demonstraci v Budapešti. Dále článek uvádí různá Havlova ocenění a návrh americké sekce KBSE, aby Havel obdržel Nobelovu cenu za mír. Na závěr dodává, že vlna solidarity se kromě Havla týká i dalších politických vězňů, které jmenuje. *Druhý politický proces* upozorňuje, že v souvislosti s pietním aktem na připomenutí Jana Palacha byl 22. 2. vynesena rozsudek nad dalšími sedmi obžalovanými.

5.2.5 Shrnutí

Vybraná exilová periodika informují o pražských demonstracích vždy se zhruba měsíčním zpožděním, jež je vzhledem k periodicitě obou tiskovin (čtrnáctideník a měsíčník) logické. Výjimku tvoří prosincové číslo Českého slova, jež ještě stihlo informovat o proběhnuvší demonstraci z 10. 12. 1988, a lednové číslo ČS, kde se objevil článek o demonstracích během tzv. Palachova týdne. Ani v jednom případě jsem nezaznamenala, že by tato periodika psala o demonstracích v předstihu, nejspíš o připravovaných akcích jejich novináři nevěděli, nebo neměli potřebu o nich informovat, když jejich čtenáři žili v zahraničí, tudíž by se stejně nemohli zúčastnit.

Je zajímavé, že ačkoliv Vídeňské svobodné listy vycházely dvakrát častěji než České slovo, počet článků ve VSL je téměř třikrát nižší, po obsahové stránce méně podrobný a méně aktuální. Navíc ve Vídeňských svobodných listech téměř chybí informace o manifestaci z 10. 12. 1988 (zatímco České slovo jí věnuje samostatný článek a dále je zmíněna ve dvou komentářích), VSL ji zmiňují jen mimoděk jednou větou v článku *Demonstrace v Praze*¹¹² (č. 5/6, únor 1989), ve kterém chybí informace, že šlo o povolenou manifestaci, kterou policie nerozehnala, není zmíněn ani počet účastníků či vystoupivší řečníci.

Texty ve Vídeňských svobodných listech jsou oproti těm v Českém slově kratší. Články VSL působí více zpravodajsky, stručně popisují události, zatímco rozsáhlé texty v ČS mají tendenci být více analytické, hledají souvislosti, pečlivě popisují průběh manifestací (často i z pohledu zúčastněných) a působí dojmem lepší informovanosti, navíc ve VSL úplně chybí fotografie z akcí (ČS otisklo ke zkoumaným článkům pět fotografií signovaných „dpa“). Obě dvě periodika při popisování demonstrací často používají kladné hodnotící přívlastky – např. „nevídané shromáždění“.

Zajímavým společným rysem Vídeňských svobodných listů a Českého slova jsou citace z oficiálního čs. tisku, které obě periodika hojně otiskují a následně komentují, např.: „Čs. režimní sdělovací prostředky označily desetitisícovou demonstraci nejprve za ‚malé skupinky, vyhledávající senzace‘, potom hovořily o ‚davu‘ a nakonec přiznaly účast čtyř tisíc osob. ... Podle pražských oficiálních údajů bylo v neděli zadrženo 77 lidí, v pondělí ještě k tomu 8. K policejnímu výslechu bylo

¹¹² „... Není to jen osobnost Jana Palacha a dvacetileté výročí jeho smrti, ale například v prosinci loňského roku se na Škroupově náměstí sešli občané, aby si připomněli čtyřicáté výročí Všeobecné deklarace lidských práv. Orgánům československé moci připomenuli její závazky...“ In Vídeňské svobodné listy. Číslo 5/6, ročník 44, ze dne 10. 2. 1989, s. 1

předvedeno sedm cizinců a šest jich policie z Československa vyhostila. Dodatečně ovšem na Západ přicházejí zprávy o pozdějších zatýkáních.“¹¹³

5.3 Samizdatová periodika

Samizdatová periodika jsem stejně jako exilová analyzovala v období mezi srpnem 1988 a březnem 1989, v té době vyšlo osm čísel Lidových novin, přičemž šest z nich obsahovalo texty k tématu (dohromady dvacet tři článků). Vokno vyšlo v tomto období dvakrát a jen v jednom vydání byly publikovány texty k demonstracím (celkem dva články, které se vztahovaly pouze k protestům z ledna 1989).¹¹⁴

5.3.1 Lidové noviny

5.3.1.1 Ad 21. 8. 1988

Srpnovým demonstracím se věnovaly Lidové noviny ve dvou člancích zářijového vydání (č. 9/1988): na titulní straně začíná rozsáhlý text Jana Rumla *Jednadvacátý srpen – Praha 1988*, jenž popisuje průběh akce a jeho součástí je i anketa s některými zúčastněnými. Na s. 4 popisuje Lenka Procházková v zamyšlení *Už se nebojte!* své dojmy z manifestace a uvažuje nad dvaceti lety apatie, na závěr k blížícímu se výročí vzniku republiky dodává: „To i koncem října odjedete na chalupy?“

5.3.1.2 Ad 28. 10. 1988

K manifestaci, kterou opozice uspořádala u příležitosti sedmdesátého výročí vzniku republiky – 28. října 1988, vydaly Lidové noviny celkem tři texty, z čehož dva byly otištěny v listopadovém vydání (č. 11/88) a jeden v prosincovém (č. 12/88).

Obsáhlý redakční text na titulní straně listopadových LN **28. říjen: reminiscence a realita** přibližuje citacemi z médií a policejních zpráv 28. říjen 1939, kdy v centru

¹¹³ Deset tisíc statečných. In České slovo. Číslo 9, ročník 34, ze září 1988, s. 1

¹¹⁴ Nízký počet relevantních článků ve Vokně by mohl naznačovat, že byl špatně zvolen zkoumaný vzorek samizdatových periodik. Je ovšem třeba podotknout, že se mezi samizdatovými periodiky v osmdesátých letech téměř nevyskytují taková, která by zaprvé byla skutečnými periodiky (tzn. vycházela pravidelně, min. dvakrát ročně) a zadruhé se zabývala něčím jiným než alternativní kulturou a děním v disentu. Vokno se sice primárně zaměřovalo na kulturu, v druhé polovině osmdesátých let se ale začalo otevírat i jiným tématům, navíc se jednalo o samizdatový časopis s neobvykle dobrou distribuční sítí a tím pádem mělo i velkou čtenost.

Prahy zasáhla policie proti demonstrantům. Zbytek článku tvoří informace o manifestaci z 28. 10. 1988, které jsou taktéž doplněny citacemi. Rozhovor LN se Zdeňkem Mlynářem *Jsem socialista na volné noze* se zabývá především událostmi z r. 1968, redaktoři se ale také zeptali: „A jak hodnotíte shromáždění převážně mladých lidí k výročí 21. srpna v Praze?“, na což Mlynář odpověděl: „... Shromáždění v Praze 21. srpna ukázalo podle mého soudu především to, že strach dnes má spíše vládnoucí klika než společnost, což je úplný protiklad situace asi před patnácti léty. Generace, která už nezažila přímo ani stalinské, ani normalizační represe, dorůstá a začíná se projevovat protestem.“¹¹⁵

K říjnové demonstraci se ještě vztahuje *dokument* otištěný na s. 22 v prosincovém čísle – jedná se o kopii dopisu, který 31. 10. 1988 rozeslali primátor Prahy Horčík a tajemník Národního výboru hl. m. Prahy Piskač více než třem stům ředitelům podniků, v němž je nabádali k různým opatřením proti zaměstnancům, kteří se zúčastnili „provokačního protisocialistického vystoupení skupin za účasti kriminálních živlů“.

5.3.1.3 Ad 10. 12. 1988

O demonstraci pořádané ke 40. výročí přijetí Všeobecné deklarace lidských práv informovaly LN v prosincovém čísle (12/1988) v redakčním článku *Pražská demonstrace na Žižkově* (s. 2), který popisuje průběh akce a jehož autoři podotýkají, že zatím není možné zhodnotit význam manifestace do budoucna: „Nikdo dnes zřejmě nedokáže posoudit, zda byl postoj úřadů k této demonstraci výrazem liberálnějšího trendu mocenských orgánů a prvním krokem k uznání legitimacy nezávislých iniciativ nebo jestli to byl jenom utilitární manévr, vyvolaný návštěvou Mitterranda, po níž opět vše sklouzne do vyježděných kolejí represe.“¹¹⁶

Součástí prosincového čísla je i obecnější komentář k demonstracím a uplynulému roku *Vyložené karty* od Václava Havla (s. 3): „Nedožili jsme se sice žádného náhlého zvratu, ať už k lepšímu nebo horšímu, ale něco se přeci jen stalo: byly to takříkajíc vyložené karty.“¹¹⁷ A to jak ze strany občanů, kteří přestali být apatičtí, tak

¹¹⁵ Jsem socialista na volné noze. In Lidové noviny. Číslo 11, ročník 1, s.4

¹¹⁶ Pražská demonstrace na Žižkově. In Lidové noviny. Číslo 12, ročník 1, s.2

¹¹⁷ In Lidové noviny. Číslo 12, ročník 1, s. 3

ze strany státu, který pokračoval v tvrdých zásazích proti demonstrantům na náměstích.¹¹⁸

V lednu (č. 1/1989) publikovaly LN text *Pravda a perzekuce*, ve kterém Havel na titulní straně potvrdil, že skutečně nelze nic předvídat, protože týden po napsání textu *Vyložené karty* byla po 40 letech povolena první nezávislá manifestace opozice. Havel se dále zamýšlí nad novým fenoménem jednání a ústupků, který se tímto objevil mezi opozicí a mocí.

5.3.1.4 Palachův týden

Nejvíce prostoru během sledovaného období věnovaly LN lednovým demonstracím a následným justičním procesům – ve třech číslech bylo publikováno čtrnáct článků k tomuto tématu.

V lednovém vydání (č. 1/1989) se k tématu vztahuje pouze jediný článek, je to jen několikařádkový popis fotografie *Praha, neděle 15. ledna 1989* dokumentující připomenutí památky Jana Palacha 15. 1. na Václavském náměstí (s. 1).

Únorové číslo (č. 2/1989) přineslo celkem devět článků o Palachově týdnu. Na titulní stránce vyšel text amerického dramatika Arthura Millera *Kde je budoucnost* pozastavující se nad opětovným uvězněním Havla a redakční článek *Nechápavost*, který polemizuje s Rudým Prámem [3. 2. 1989] o setkání funkcionářů KSČ s „představiteli pražské kulturní fronty“. Jako poslední na první straně vyšla pod názvem *Iniciativa kulturních pracovníků* hlavička této petice, přičemž samotný *dokument* se nachází na s. 21–22. Na další straně byl publikován rozhovor s Alexandrem Dubčekem *Násilí nic neřeší* (s. 2), jehož první dvě otázky se vztahují právě k lednovému dění v Praze.

Dále byl v únorovém vydání otištěn text *Pražský týden 15.–20. ledna; Všetaty 21. ledna 1989* (s. 4–5) dokumentující násilí páchané na demonstrantech. Jedná se o několik svědectví ošetřujících lékařů či konkrétní případy, které zaznamenal VONS, např.: „Šestadvacetiletý Luděk Marks /bytem Na hutích 11, Praha 6/ byl na cestě z Mělníka do Všetat s přítelkyní legitimován. Příslušníkem v civilu byl udeřen pěstí do břicha a do levého oka tak prudce, že upadl na zem...“¹¹⁹

Fejeton Karla Pecky *Idy lednové* (s. 6) reaguje na články RP o demonstracích. *Pedagogické kuplířství s pravdou* Jiřího Hanáka upozorňuje na 313 pedagogů

¹¹⁸ Havel tento článek napsal 1. 12. 1988, není v něm tedy zmíněna povolená demonstrace z 10. 12. 1988.

¹¹⁹ Pražský týden 15.–20. ledna; Všetaty 21. ledna 1989. In Lidové noviny. Číslo 2, ročník 2, s. 5

a studentů Pedagogické fakulty UK, kteří se podepsali pod dopis, ve kterém odsoudili Palachův čin. Strana 7 nabízí zamyšlení Milana Šimečky *Nevinná generácia*¹²⁰, který uvádí, že během týdne pražských manifestací byl v bratislavských ulicích klid („nebol však pokoj v myšliach a už nikdy nebude, koľaje, po ktorých obiehalo vedomie, zhrdzaveli a rozpadli sa“¹²¹), ovšem rozklad normalizačních procesů je nezvratný.

V březnu (č. 3/1989) LN k tématu otiskly tři texty a jednu přílohu: úplný přepis Havlovy řeči u soudu nazvaný *Závěrečná řeč Václava Havla 21. 2. 1989* (s. 4), kde mj. autor popisuje, proč 16. ledna neodešel z Václavského náměstí ihned po položení květin, jak původně zamýšlel – „Stalo se totiž něco, co by mne bývalo ani ve snu nenapadlo. Zcela zbytečný zásah Bezpečnosti proti těm, kdo chtěli v tichosti a bez jakékoli publicity květiny k soše položit, vytvořil okamžitě ze zcela nahodilých chodců protestující dav. Uvědomil jsem si najednou, jak hluboká asi musí být občanská nespokojenost, když se něco takového mohlo stát.“¹²² Článek *Cestou represe ke světlým zítřkům* (Jurist¹²³) na straně 7 reaguje na texty Rudého práva [15. 2. 1989], které se vztahují k novému zákonnému opatření č. 10/1989 Sb.¹²⁴, dále Jurist upozorňuje na změny v zákoně o přestupcích¹²⁵ a na závěr komentuje tresty v soudní kauze s osmi zadrženými během Palachova týdne.

Na straně 24 je umístěn článek *Podle petiční listiny*, který informuje o petiční listině¹²⁶, již podepsalo více než 4000 občanů na protest proti násilným zásahům policie během lednových demonstrací, následné mediální kampani a vlně represí; v petici je uvedeno složení signatářů z hlediska místa bydliště a profese. Rubriku Poslední slovo vyplnil Jiří Ruml zamyšlením *Všechn náš lid*, které pojednává o uvěznění Havla, mediální kampani proti opozici a zmiňuje výhrušné dopisy, jež chodily disidentům i umělcům, kteří s uvězněnými solidarizovali podpisem petice.¹²⁷ Závěr březnového čísla tvoří jako příloha podpisy pod *Iniciativou kulturních pracovníků*.

¹²⁰ Tak nazývá mladou generaci, která rokem 1968 nic nezískala, ani neztratila.

¹²¹ Šimečka, Milan: *Nevinná generácia*. In *Lidové noviny*. Číslo 2, ročník 2, s. 7

¹²² *Závěrečná řeč Václava Havla 21. 2. 1989*. In *Lidové noviny*. Číslo 3, ročník 2, s. 5

¹²³ Pod tímto pseudonymem publikoval Pavel Rychetský.

¹²⁴ *Zákonné opatření k ochraně veřejného pořádku (10/1989 Sb.)*; viz kapitola 3.4.

¹²⁵ Dle novely se přestupku dopouští např. organizátor veřejného shromáždění a za tento přestupek nově hrozí pokuta do výše 10 000 Kčs.

¹²⁶ Viz Příloha č. 10.

¹²⁷ Ruml uvádí konkrétní případ, kdy „Rudé právo (3. 3. 1989) otisklo mj. názor čtenářky J. S. z Duchcova, která se pozastavuje nad výší trestu pro Havla a v závěru dopisu píše: „Výše trestu,

5.3.2 Vokno

Během zkoumaných osmi měsíců vyšlo č. 14 (léto 1988) a č. 15 (září 1989), přičemž ve druhém případě se jednalo o nejobsáhlejší číslo¹²⁸ během samizdatové éry Vokna a právě v něm vyšly dva avizované články vztahující se k demonstracím během ledna 1989: *Praha hořká, ale krásná a statečná* a *V Kocourkově jdou hodiny pozpátku*.

První zmiňovaný článek vyšel v rubrice K událostem a zabírá necelé tři stránky (s. 8–10); jedná se o osobní zážitky nepodepsaného autora z 15., 19. a 20. 1. Autor líčí policejní brutalitu během zákroků proti demonstrantům a komentuje propagandistickou kampaň v oficiálním tisku, který manifestace charakterizuje jako nepřátelské protistátní akce organizované západními centrály. K tomu dodává: „... Pokud trvají na slově protistátní, pak protistátním je pro sebe a ostatní žádat svobodu, protistátním je vyslovit svůj vlastní názor... K nepřátelským centrálám snad upozornění, že se lidé od pondělí [16. 1. 1989] scházeli naprosto spontánně...“¹²⁹ Dále autor vyvrací tvrzení, že většinu demonstrantů tvořily kriminální živly a zmanipulovaná mládež, on viděl občany všech věkových kategorií, a na závěr podotýká, že je po letech na svůj národ hrdý a že oběť Jana Palacha nesmyslná nebyla – „už jen proto, že nám po letech znovu otevřela oči.“¹³⁰

K tématu demonstrací se částečně vztahuje i dvoustránkový fejeton *V Kocourkově jdou hodiny pozpátku* (věnováno Františku Stárkovi; s. 3–4), ve kterém Luboš Vydra přirovnává dění v Československu k absurdnímu pohádkovému státu, protože lidé jsou v Československu souzeni za to, že chtějí položit květiny na náměstí – poté „probíhala asi týden dramatická shromáždění, hodná štětce malířova formátu jako byl Delacroix.“¹³¹ Celý text se nese v poněkud nadneseném duchu, po faktické stránce je ovšem přesný, ať už při popisu zásahu proti demonstrantům, kde zmiňuje, že nasazení milicionáři dostali odměnu sedm set korun, nebo když uvádí jména zatčených.

a to píší bez jakýchkoliv emocí, by měla být zcela jiná, měla by být výstražným příkladem pro všechny, kteří se pokoušejí rozvracet život v naší zemi.“

¹²⁸ I když díky úsporné počítačové sazbě mělo jen 126 stran.

¹²⁹ Praha hořká, ale krásná a statečná. In Vokno. Číslo 15, ze září 1989, s. 9

¹³⁰ Praha hořká, ale krásná a statečná. In Vokno. Číslo 15, ze září 1989, s. 10

¹³¹ Vydra, Luboš: V Kocourkově jdou hodiny pozpátku. In Vokno. Číslo 15, ze září 1989, s. 3

5.3.3 Shrnutí

Samizdatová periodika jsou si v mnoha ohledech podobná s exilovými (mluvím pouze o sledovaném vzorku), např. Lidové noviny a Vokno také reagují na demonstrace se zpožděním, což je logické vzhledem k četnosti jejich vydávání (výjimkou je lednové číslo LN, které stihlo publikovat fotografii z Václavského náměstí z 15. 1. 1989 s krátkým komentářem). A ani u LN nebo Vokna jsem nezaznamenala, že by o demonstracích informovaly předem, resp. by na ně upozorňovaly (pouze avizovaly výročí – např. letní LN píše o srpnu 1968, říjnové LN o 28. 10. 1918). Zajímavostí je, že LN považují za začátek srpnové demonstrace už 20. 8. 1988, kdy uvádějí, že se v podvečer na Václavském náměstí sešlo asi dvě stě osob, které zpívaly státní hymnu a diskutovaly.

I samizdatová periodika se podobně jako exilová zabývají články z oficiálního tisku (nejčastěji z Rudého práva), jež se týkají opozičního hnutí. Citují z nich a komentují je, čímž se snaží poukázat na chybné informace a hlavně útočný propagandistický jazyk (např. Jiří Hanák k dopisu pracovníků Pedagogické fakulty, který otiskla Večerní Praha: „Výzvy k ‚sebeobětování‘ v tradicích Palacha jsou zruďné a nelidské.“ – „Je zajisté možné diskutovat o vhodnosti či nevhodnosti pietního aktu na památku Jana Palacha. Není však možné ani připustit diskusi o právu lidí tento akt vykonat a účastnit se ho.“¹³²)

Z hlediska žánrů přinášejí Lidové noviny k demonstracím oproti Voknu rozmanitější texty – Vokno otisklo fejeton a osobní svědectví, zatímco v LN se objevily také rozhovory, ankety, polemiky, reportáže, úvahy aj. Lidové noviny také často přetiskovaly nejrůznější dokumenty vztahující se k analyzovaným událostem (dopisy, petice). Většina textů v LN je podepsaná, ostatní jsou označeny jako redakční, ve Vokně je první článek podepsán a druhý není signován žádnou značkou.

Články v Lidových novinách často popisují průběh demonstrací na základě osobního svědectví autora, příp. rozhovorů s lékaři, kteří měli během demonstrací pohotovostní službu. Co se týče odhadů počtu demonstrantů, LN píše, že šlo o tisíce osob (přesná čísla neuvádějí), počet demonstrantů v textech ve Vokně nefiguruje.

¹³² Hanák, Jiří: Pedagogické kuplířství. In Lidové noviny. Číslo 2, ročník 2, s. 6

Jazykové a stylistické prostředky jsou velmi podobné těm, které známe ze současných, resp. porevolučních médií, s tím rozdílem, že v nich chybí překlady a gramatické chyby.¹³³

5.4 Závěr analýzy

Zásadní rozdíl je mezi samizdatovými a exilovými periodiky na jedné straně a oficiálními na druhé. Pro ty první jsou demonstrace pozitivními událostmi, proto o nich podrobně informují. Zato oficiální tisk prezentoval demonstrace jako negativní jev – prvním demonstracím nevěnoval přílišnou pozornost a publikoval jen snadno přehlédnutelné krátké zprávy, postupem času začal proti demonstracím preventivně působit (články odrazující před účastí na manifestaci z října 1988). Týden lednových demonstrací byl natolik výraznou událostí, že na ni oficiální tisk musel důrazně zareagovat, proto se rozhodl pro protiútok a jeho stránky plnily příspěvky plné pohoršení nad demonstranty apod.

Podstatná je také odlišnost z hlediska jazykových prostředků, samizdatová a exilová periodika užívají srozumitelné a téměř současné, oficiální ale mají svůj vlastní jazyk, ve kterém pro demonstrace používají pojmy jako „provokace“ nebo „výtržnosti“, jejich účastníky nazývají „antisocialistickými živly“ nebo „rozvraceči“.

Zajímavým jevem je vzájemné citování – exilová i samizdatová periodika často citují z Rudého práva a jiných oficiálních tiskovin a tyto citace komentují. Naopak oficiální periodika občas citují západní a exilové tiskoviny, které nazývají „emigrantskými“ (citují a parafrázuji ale bez kontextu, spíše názory než fakta), RP ani Tribuna ovšem nikdy necitují samizdatová periodika (jsou nelegální a nechtějí na jejich existenci upozorňovat).

Texty se liší také z obsahového hlediska, samizdatové a exilové tiskoviny většinou podrobně popisují průběh, jmenují řečníky a uvádějí počty shromážděných nejčastěji na základě svých odhadů. Oficiální periodika se průběhem příliš nezabývají, větší důraz kladou na hodnocení akcí z ideologického hlediska, především jejich odsouzení; počty demonstrantů zmiňují jen někdy a podhodnocují je. Obvyklé je také tvrzení, že demonstrace jsou organizovány ze Západu (nic tomu nenasvědčuje), a vyčíslení finančních částek, které dostávají čs. disidenti od západních nadací, což

¹³³ Ostatně překlady nebo chyby se nevyskytují ani v analyzovaných článcích v exilovém a oficiálním tisku.

má ve čtenářích vzbudit závist a znechucení. (Někteří disidenti skutečně dostávali příspěvky a dárky ze zahraničí, zvláště pokud byl někdo z rodiny ve vězení; oficiální média ovšem necitují žádné zdroje a lze předpokládat, že částky spíše nadhodnocují.)

Oficiální média se někdy dopouštějí absolutních lží (např. tvrzení, že demonstrace organizovala „emigrantská centra“), mnohem častěji však kombinují pravdivé informace s jazykovými a stylistickými prostředky útočné komunistické propagandy, které jim dávají jiný význam (např. Tribuna¹³⁴ popisuje Václava Havla jako člověka, který „byl jedním z organizátorů tzv. charty 77“, „má kontakty se zahraničními novináři“, „je v úzkém kontaktu s emigranty“ a „jeho činnost je na Západě vysoce ceněna“, zároveň ale říká, že Havel „pošpiňuje a pomlouvá republiku“, „když se útočilo proti našemu zřízení, V. Havel nikdy nechyběl“, „nikde nepracuje /má svobodné povolání/“ atd.).

Obecně lze říct, že ačkoliv oficiální média uvádějí zkreslené a nepravdivé informace, pokud má čtenář informace o demonstracích i odjinud a příp. nechte podobné texty v RP či Tribuně poprvé, je schopen dešifrovat základní informace o tom, co se stalo (došlo k provokačním akcím a výtržnostem = konaly se demonstrace; skandování hesel napadajících socialistické zřízení = skandování opozičních hesel; pořádkové jednotky učinily nezbytná opatření ke klidu = policie a milice z prostoru demonstrace násilně vyhnaly její účastníky).¹³⁵

6. Závěr

Podle předpokladů reagoval oficiální tisk na demonstrace diametrálně odlišně nežli tisk exilový a samizdatový – pro něj jsou demonstrace pozitivními událostmi, proto o nich podrobně informuje. Oproti tomu oficiální tisk prezentoval demonstrace jako negativní jev – prvním demonstracím nevěnoval přílišnou pozornost a publikoval jen snadno přehlédnutelné krátké zprávy, občas proti demonstracím působil preventivně předem, později se uchyloval k masivním antikampaním, ve kterých dostaly velký prostor ideologicky zabarvené články od čtenářů. Většina textů v oficiálních periodikách se skládá do značné míry z ustálených slovních spojení (klišé) majících za úkol zakrýt skutečnou podstatu protestů.

¹³⁴ Hora, Václav: Za co „bojuje“ Václav Havel. In Tribuna. Číslo 8, ročník 20 ze dne 29. 2. 1989, s. 8

¹³⁵ Parafráze slovních spojení, která byla publikována ve výtiscích Rudého práva v lednu 1989.

Ačkoliv tedy oficiální média uvádějí zkreslené a nepravdivé informace, zkušený čtenář může z publikovaných klišé dešifrovat základní informace o tom, co se stalo (došlo k provokačním akcím a výtržnostem = konaly se demonstrace; skandování hesel napadajících socialistické zřízení = skandování opozičních hesel; pořádkové jednotky učinily nezbytná opatření ke klidu = policie a milice z prostoru demonstrace násilně vyhnaly její účastníky).¹³⁶

Závěry mé práce nejsou ve své podstatě nijak překvapivé, její smysl spíš spočívá v tom, že čtenářům nabízí relativně ucelený přehled příspěvků jednotlivých periodik, který může být výchozím k bodem dalšímu bádání, nebo jen přiblížením dobové atmosféry.

7. Summary

As I supposed, the official press informed about the demonstrations differently from the exile and the samizdat press. It follows from the different point of view on these events; in general the samizdat and the exile press considered the demonstrations as positive events whereas the official press (which was loyal to the communist regime) perceived them as a threat and presented them as criminal acts.

The official press at first almost ignored the demonstrations, later the published articles urged people not to join the protest actions. The contemporary media, especially daily newspaper Rudé Právo, organized a massive campaign against the Czechoslovak dissent by publishing ideological texts allegedly written by “ordinary” people strongly denouncing “provocations by criminals and uneducated youngsters”. The language of the majority of articles is composed of empty ideological phrases which aim to cover the real reason of protests. On the other hand, the experienced reader can extract from the misrepresented and false information basic facts about what happened (“the provocation actions and violations took place” = the demonstrations took place; “shouting slogans offending socialistic regime” = shouting opposition slogans; “disciplinary troops took measures to secure public peace” = police and militia dispersed the demonstrators).

¹³⁶ Parafraze slovních spojení, která byla publikována ve výtiscích Rudého práva v lednu 1989.

My work does not offer any new and surprising conclusions. Its major contribution is the detailed overview of articles in periodical press which could be a good starting point for a further scientific work.

8. Zdroje

8.1 Primární zdroje

ČESKÉ SLOVO. Číslo 7/8–12, ročník 34; Číslo 1–3, ročník 35

LIDOVÉ NOVINY. Číslo 7/8–12, ročník 1; Číslo 1–3, ročník 2

RUDÉ PŘÁVO. Číslo 194–201, 251–259, 288–295, ročník 69; Číslo 10–23, ročník 69

TRIBUNA. Číslo 33, 34, 43, 44, 49, 50, ročník 19; Číslo 2–9, ročník 20

VÍDEŇSKÉ SVOBODNÉ LISTY. Číslo 31/34–51/52, ročník 43; Číslo 1/2–3/4, ročník 44

VOKNO. Číslo 14, léto 1988; Číslo 15, září 1989

Národní archiv. ÚV KSČ. Svazek 83, archivní jednotka 81

8.2 Sekundární zdroje

BLODIGOVÁ, Alexandra – KÖPPLOVÁ, Barbara – SEKERA, Martin: *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků*. Katalog Výstavy k dějinám českého tisku na území České republiky. Praha : SÚA, 2002. 99 s.

ČORNEJ, Petr. *Panovníci českých zemí*. Praha : Fragment, 1992. 64 s.

FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha : Triáda, 1998. 216 s.

FORMANOVÁ, Lucie. *Exilová periodika : katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha : Ježek : Libri prohibiti, 1999. 503 s.

FREIMANNOVÁ, Jitka. *Lidové noviny 1987–1989*. Praha : Karlova Univerzita. Fakulta sociálních věd. Katedra tisku a nakladatelství, 1991. 71 s. Vedoucí práce Nora Dolanská.

HLUŠIČKOVÁ, Růžena – CÍSAŘOVSKÁ. *Hnutí za občanskou svobodu 1988–1989 : sborník dokumentů*. Praha : Maxdorf : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. 281 s.

HRADECKÁ, Vladimíra. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969–1974*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 242 s.

Informace o Chartě 77. Číslo 10–22, ročník 11. Praha : Nezávislá redakční skupina signatářů Charty 77, 1988.

Informace o Chartě 77. Číslo 1–12, ročník 12. Praha : Nezávislá redakční skupina signatářů Charty 77, 1989.

JACZ, Ľudovít, et al. *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava : Obzor, 1982. 570 s.

Katalog periodického tisku ČSSR 1988. Praha : Federální úřad pro tisk a informace : Český úřad pro tisk a informace ; Bratislava : Slovenský úřad pro tisk a informace, 1988. 200 s.

KOUDELKA, František – NOSKOVÁ, Alena – PREČAN, Vilém. *Vedení KSČ o disentu a opozici*. Praha : Československé dokumentační středisko : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. 61 s.

KŘIVÁNKOVÁ, Alena – VATRÁL, Jozef. *Dějiny československé žurnalistiky : Celostátní vysokošk. učebnice pro stud. fak. žurnalistiky a filozof. fak. Díl 4*. Praha : Novinář, 1989. 223 s.

LEHÁR, Jan, et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 1078 s.

MANDYS, Pavel. *Undergroundové časopisy po roce 1989*. Praha : Karlova univerzita. Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 1997. s. 78. Vedoucí práce Nora Dolanská.

Manipulátoři : o technikách bojů lži proti pravdě a nenávisti proti lásce. Praha : Karolinum, 1992. 253 s.

Nadace Charty 77 : (dvacet let). Brno : Atlantis, 1998. 130 s.

OTÁHAL, Milan. *Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu*. Brno : Doplněk, 1999. 162. s.

OTÁHAL, Milan: *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 859 s.

OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969–1989 : příspěvek ke stavu bádání*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. 105 s.

Palachův týden; Dvě situační zprávy o Československu a lidských právech 20 let po okupaci. Praha : Edice Expedice, 1989. 103 s.

Palachův týden; Zpráva o 20. výročí Palachovy smrti, Praha : Čs. helsinský výbor, 1989. 64 s.

PERNES, Jiří. *Svět Lidových novin 1983–1993 : stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha : Lidové noviny, 1993. 143 s.

PLACÁK, Petr. *Fízl*. Praha : Torst, 2007. 306 s.

POSSET, Johanna. *Česká samizdatová periodika 1968–1989*. Brno : Továrna na sítotisk : Společnost pro reklamu a tisk R & T, 1993. 214 s.

PREČAN, Vilém. *Charta 77 : 1977–1989 : od morální k demokratické revoluci*. Scheinfeld : Čs. středisko nezávislé literatury ; Praha : Ústav pro soudobé dějiny ČSAV ; Bratislava : Archa, 1990. 525 s.

RŮŽKOVÁ, Jana. *Vokno 1979–1989 : historie časopisu : bibliografie*. Praha : Karlova univerzita. Filozofická fakulta. Katedra českého jazyka a literární vědy, 2000. 60 s. Vedoucí práce Michael Špirit.

ŠIMEČKA, Milan. *Obnovení pořádku*. Brno : Atlantis, 1990. 208 s.

TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno!, aneb, Ze života soudružky cenzury*. Praha : Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky, 1994. 157 s.

TŮMA, Oldřich. *Zítřka zase tady! : protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*. Praha : Maxdorf, 1994. 84 s.

VANĚK, Miroslav, et al. *Ostrůvky svobody : kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR : Votobia, 2002. 350 s.

VLADISLAV, Jan – PREČAN, Vilém: *Horký leden 1989 v Československu*. Praha : Novinář, 1990. 164 s.

VŠETEČKA, Jiří. *Rok na náměstích : Československo 1989*. Praha : Academia, 1990. 221 s.

8.3 Internetové zdroje

<http://bohumildolezal.lidovky.cz/texty/u151-03.htm> *Demokratická iniciativa před listopadem 1989*

<http://www.mensinovarada.at> *Menšinová rada české a slovenské větve v Rakousku*

<http://www.mvcr.cz/sbirka/index.html> *Sbírka zákonů – stejnopisy zákonů a mezinárodních smluv od roku 1945 do současnosti*

<http://www.totalita.cz/> *Vznik a vývoj totalitního režimu v Československu*

<http://vokno.cunas.cz/default.htm> *Vokno.cunas.cz*

9. Přehled zkratk

aj.	a jiné
atd.	a tak dále
atp.	a tak podobně
BBC	British Broadcasting Corporation
č.	číslo
ČS	České slovo
čs.	československý
ČSSN	Československý svaz socialistických novinářů
ČSSR	Československá socialistická republika
ČÚTI	Český úřad pro tisk a informace
FÚTI	Federální úřad pro tisk a informace
HOS	Hnutí za občanskou společnost
HSTD	Hlavní správa tiskového dohledu
ing.	inženýr
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KBSE	Konference o spolupráci a bezpečnosti v Evropě
KNV	Krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
LN	Lidové noviny
min.	minimálně
mj.	mimo jiné
MKJL	Mírový klub Johna Lenníma
MVDr.	doktor veterinárního lékařství
např.	například
NDR	Německá demokratická republika („východní Německo“)

NMS	Nezávislé mírové sdružení
ONV	Obvodní národní výbor
příp.	případně
r.	rok
RP	Rudé právo
s.	strana
Sb.	Sbírky
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SPUSA	Společenství přátel USA
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
SÚTI	Slovenský úřad pro tisk a informace
sv.	svatý
T.	Tribuna
tzv.	tak zvaný
ÚRO	Ústřední rada odborů
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV NF	Ústřední výbor Národní fronty
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
VSL	Vídeňské svobodné listy

10. Seznam příloh

Příloha č. 1: Počty článků (graf)

Příloha č. 2: Počty článků na titulních stranách (graf)

Příloha č. 3: Přehled článků (tabulka)

Příloha č. 4: Rudé právo (fotografie)

Příloha č. 5: Tribuna (fotografie)

Příloha č. 6: Vídeňské svobodné listy (fotografie)

Příloha č. 7: České slovo (fotografie)

Příloha č. 8: Lidové noviny (fotografie)

Příloha č. 9: Vokno (fotografie)

Příloha č. 10: Petice z ledna 1989 (fotografie)

Příloha 11: Informace pro členy a kandidáty ÚV KSČ, pro předsedu ÚV KSČ a tajemníka ÚV KSČ, s. 3 (fotografie)

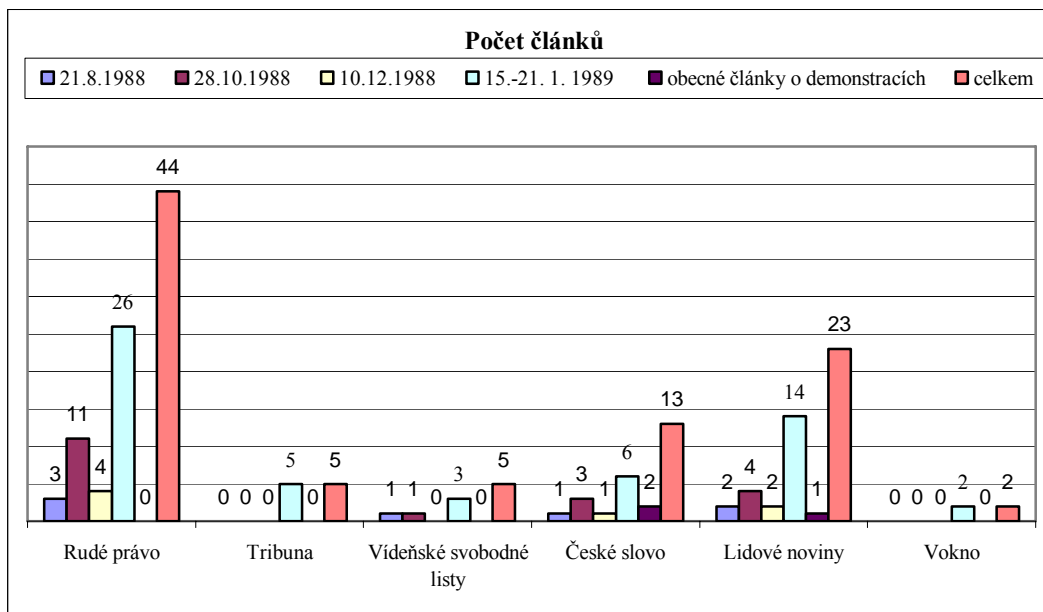
Příloha 12: Národní archiv (archivy ÚV KSČ) – Informace k současným aktivitám vnitřního protivníka zejména v souvislosti se 70. výročím vzniku československého státu (fotografie)

Příloha 13: Národní archiv (archivy ÚV KSČ) – Informace k současným aktivitám vnitřního protivníka zejména v souvislosti se 70. výročím vzniku československého státu, s. 2 (fotografie)

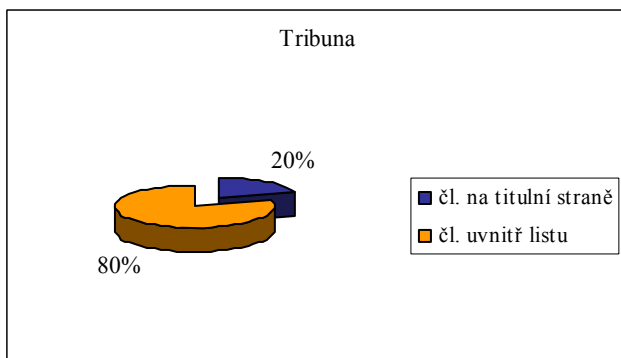
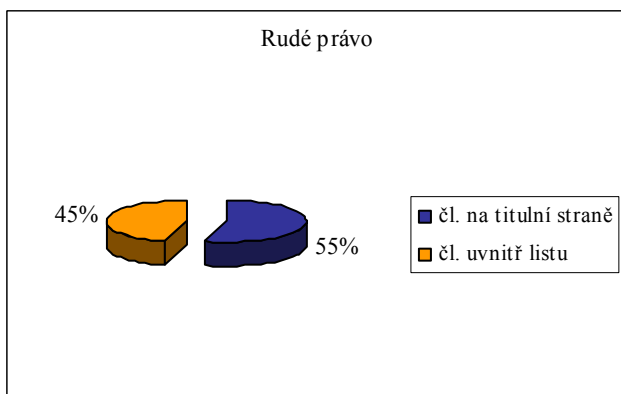
Příloha 14: Národní archiv (archivy ÚV KSČ) – Návrh opatření k uvedeným hlavním nepřátelským aktivitám (fotografie)

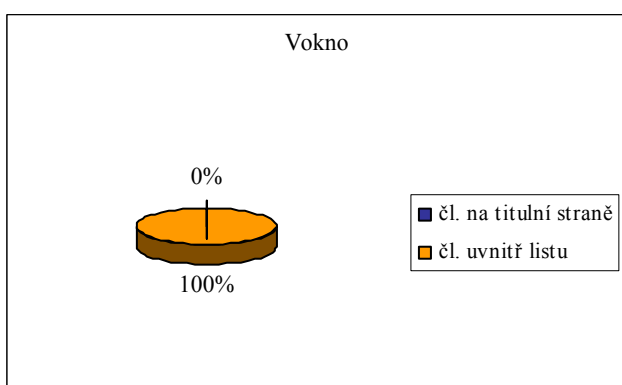
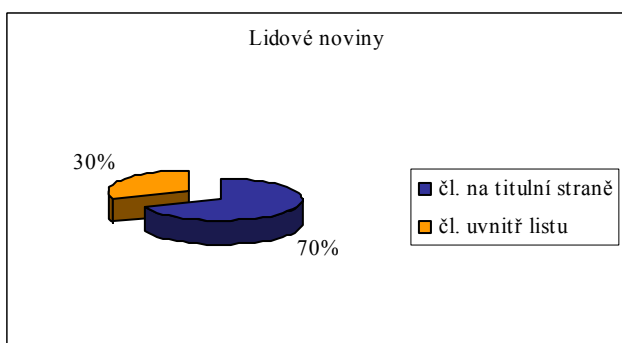
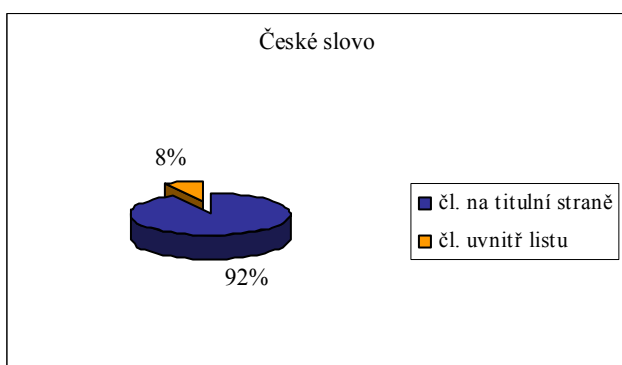
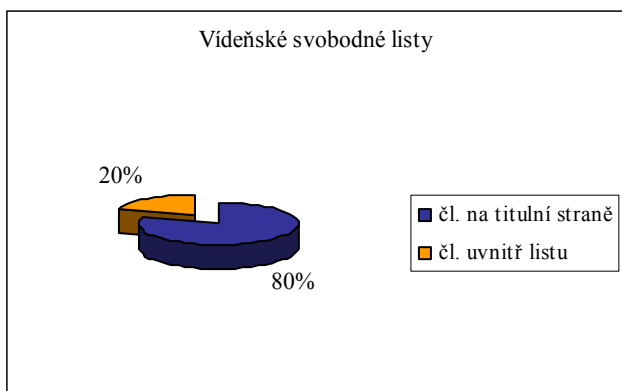
11. Přílohy

Příloha č. 1: Počty článků (graf)

Příloha č. 2: Počty článků na titulních stranách (graf)

Příloha č. 3: Přehled článků (tabulka)¹³⁷

Rudé právo

Demonstrace	Název článku	Vydání	St r.	Autor
21. 8. 1988	Rušivé akce v Praze	22. 8. 1988	4	ČTK
	K nedělním rušivým akcím v Praze	23. 8. 1988	2	ČTK
	Provokace nepřátel socialismu zmařena		7	
28. 10. 1988	Nepřipustit výtržnosti	25.10.1988	1	
	Pomluvami se skutky nenaplní (<i>Slovo ke dni</i>)	26.10.1988	1	¹³⁸
	Republiku si rozvracet nedáme	27.10.1988	1	¹³⁹
	Kdo si plete demokracii s anarchií	31. 10. 1988	1	Jaroslav Kojzar, Michal Podzimek, Karel Walter
	K práci potřebujeme klid (<i>Slovo ke dni</i>)		2	¹⁴⁰
	Potrefení se ozvali		6	Věra Poslední
	Zahraniční tisk 28., 29. a 30. října		6	
	Rozhodně proti rozvracečům (<i>Slovo ke dni</i>)	1. 11. 1988	1	¹⁴¹
	Ještě ke 28. říjnu (<i>Slovo ke dni</i>)	2. 11. 1988	1	¹⁴²
	Nehoráznost listu Die Welt		1	
	Komu to chtějí namluvit? (<i>Slovo ke dni</i>)	3. 11. 1988	1	¹⁴³
10. 12. 1989	Zneužití výročí	12. 12. 1988	3	pz
	Zahraniční tisk 13. prosince 1988	14. 12. 1988	2	
	Demokracie není humbuk (<i>Slovo ke dni</i>)	15. 12. 1988	1	¹⁴⁴

¹³⁷ Prázdné pole ve sloupci „Autor“ znamená, že autor článku buď není uveden, nebo se jedná o redakční text.

¹³⁸ MVDr. Ladislav Hájek, poslanec Západočeského KNV; Ing. Jan Mikule, bezpartijní geometr, Teplice, nyní v důchodu.

¹³⁹ Josef Groušl, Praha.

¹⁴⁰ Jiří Štuksa, student lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Plzni; Jaroslav Polák, Brno; Ing. Karol Šmídt, vedoucí dispečerské směny v rafinářském a petrochemickém podniku Slovnaft v Bratislavě.

¹⁴¹ Pracující Přerovských strojren; Rada brigád státního podniku Partex, Nová Včelnice závod 01, okres Jindřichův Hradec; Účastníci zasedání OV KSČ, Český Krumlov; Ota Handl, Bruntál.

¹⁴² Vladimír Franc, Libouchec; Milan Žďárek, Avia Letňany.

¹⁴³ Miroslav Hendrych, Kadaň ; Daniela Hypštová, Praha.

¹⁴⁴ Karel Novotný, mistr výrobního družstva, Praha.

Bakalářská práce

	K pondělní informaci (<i>Slovo ke dni</i>)	16. 12. 1988	1	¹⁴⁵
15.–22. 1. 1989	K událostem před dvaceti lety; Bylo to hazardérství	12. 1. 1989	2	
	Zpráva, která nás rozrušila (<i>Slovo ke dni</i>)	14. 1. 1989	1	¹⁴⁶
	Zpráva ČTK	16. 1. 1989	1	
	Záměr je jasný: Provokovat k neklidu	17. 1. 1989	1	Vlastimil Bradáč, Michal Podzimek, Karel Walter
	Odsuzují nepokoje (<i>Slovo ke dni</i>)		1	¹⁴⁷
	Předsednictvo ÚRO k provokačním akcím	18. 1. 1989	1	
	Nezbytná opatření k zajištění klidu		2	
	Řekli, napsali		6	
	Rozhodná stanoviska k provokačním akcím	19. 1. 1989	1	
	O co jim jde (<i>Slovo ke dni</i>)		1	¹⁴⁸
	Opakované výtržnosti		1	wt
	Republiku si rozvracet nedáme		1	
	Komu slouží napětí (<i>Slovo ke dni</i>)	20. 1. 1989	1	¹⁴⁹
	Rozvratníkům nelze ustupovat		2	
	Zasáhly pořádkové jednotky			pz, vt
	Zaznamenali jsme v obchodech, službách na Václavském náměstí: Přejeme si klid k práci		2	
	Rodiče, co vy na to? (<i>Slovo ke dni</i>)		1	¹⁵⁰
	Vyhrožují	21. 1. 1989	2	Jan Jelínek
	Hlasy občanů k výtržnostem		2	
	Křikem se nic nevyřeší		2	Pavel Novák, Zdeněk Vávra
Odešli s nepořízenou	23. 1. 1989	1	Vlastimil Bradáč, Jiří Janouškovec	

¹⁴⁵ Miroslav Musil, dipl. Technik, Jestřebí.

¹⁴⁶ J. a K. Kučerovi, Jilemnice, okres Semily; Tomáš Zima, student 5. ročníku fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, Praha; Václav Dubec, Suchdol nad Odrou, okres Nový Jičín; Prof. Dr. Milan Machovec, DrSc., Praha.

¹⁴⁷ Z. Duřka, Trutnov.

¹⁴⁸ Kamil Stárek, dělník, Královédvorské železářny Beroun – Králův Dvůr.

¹⁴⁹ Národní umělec Cyril Chramosta; Věra Picková, Praha 10.

¹⁵⁰ Studentka, České Budějovice; národní umělec Miloslav Holub, Ostrava.

Bakalářská práce

	Provokace a urážky nic nevyřeší (<i>Slovo ke dni</i>)		2	¹⁵¹
	Kdo si také vzal slovo		2	Jaroslav Kojzar
	Provokace – políček kulturnosti (<i>Slovo ke dni</i>)	24. 1. 1989	1	¹⁵²
	Na dotazy čtenářů	26. 1. 1989	2	Marie Boudová, Jiří Janouškovec, Jaroslav Kojzar, Karel Walter
	Dialog – s kým a o čem	27. 1. 1989	1	

Tribuna

Demonstrace	Název článku	Vydání	Str.	Autor
15.–22. 1. 1989	Máme své zkušenosti	č. 4 25. 1. 1989	2	Robert Dengler
	Podivné představy o demokracii	č. 5 1. 2. 1989	1	Václav Hora
	Ještě jednou: Jaký pluralismus (2)	č. 6 8. 2. 1989	3	Karel Horák
	Kalná voda	č. 7 15. 2. 1989	8	Rudolf Janík
	Za co „bojuje“ Václav Havel	č. 9 29. 2. 1989	3	Václav Hora

Vídeňské svobodné listy

Demonstrace	Název článku	Vydání	Str.	Autor
21. 8. 1988	Demonstrace desetitisíců v Praze	č. 35/38 15. 9. 1988	1	
28. 10. 1988	Pražské demonstrace	č. 47/48 24. 11. 1988	1	
15.–21. 1. 1989	Demonstrace v Praze	č. 5/6 2. 2. 1989	1	
	Prohlášení rady svobodného Československa k 20. výročí smrti Jana Palacha	č. 7/8 16. 2. 1989	2	
	Celý svět odsuzuje nové politické procesy v Praze	č. 9/10 2. 3. 1989	1	

¹⁵¹ Zasloužilý umělec Petr Rydlo, akademický malíř, Hradec Králové; Josef Panáček, olympijský vítěz z Montrealu; Josef André, ústřední tajemník Čs. strany lidové.

¹⁵² Zasloužilý umělec Emil Horváth.

České slovo

Demonstrace	Název článku	Vydání	Str.	Autor
21. 8. 1988	Deset tisíc statečných	č. 9 Září 1988	1	
28. 10. 1988	Obušky	č. 11 Listopad 1988	1	
	Policie zhanobila 28. říjen		1	
	Nové dvě vlny represe		1	
10. 12. 1989	Shromáždění občanských iniciativ	č. 12 Prosinec 1988	4	
15.–22. 1. 1989	Týden dramatických manifestací v Praze	č. 1 Leden 1989	1	
	Kulturní pracovníci promluvili	č. 2	1	
	Soud nad Havlem nebo čs. justici?	Únor 1989	1	
	Václav Havel znovu ve vězení	č. 3 Březen 1989	1	
	Svět stojí za Václavem Havlem		1	
	Druhý politický proces		1	
Obecně	Pravda, spravedlnost a mír	č. 12 Prosinec 1988	1	Mojmír Povolný
	K novým obzorům		1	Olga Valeská

Lidové noviny

Demonstrace	Název článku	Vydání	Str.	Autor
21. 8. 1988	Jednadvacátý srpen – Praha 1988	č. 9/1988 Září 1988	1	Jan Ruml
	Už se nebojte!		4	Lenka Procházková
28. 10. 1988	28. říjen: reminiscence a realita	č. 11/1988 Listopad 1988	1	
	rozhovor se Zdeňkem Mlynářem Jsem socialista na volné noze		4	
	Vážený soudruhu řediteli (<i>dokument</i>)	č. 12/1988 Prosinec 1988	22	
10. 12. 1989	Pražská demonstrace na Žižkově	č. 1/1989 Leden 1989	2	Václav Havel
	Pravda a perzekuce		1	
15.–22. 1. 1989	Praha, neděle 15. ledna 1989 (<i>popisek k fotografii</i>)		1	Arthur Miller
	Kde je budoucnost		1	
	Nechápavost		1	
	Iniciativa kulturních pracovníků (<i>dokument</i>)		1	

Bakalářská práce

	Alexander Dubček: Násilí nic neřeší	č. 2/1989 Únor 1989	2	Jan Dobrovský, Vladimír Mlynář
	Pražský týden 15.–22. ledna; Všetaty 21. ledna 1989		4	
	Idy lednové		6	Karel Pecka
	Pedagogické kuplířství s pravdou		6	Jiří Hanák
	Nevinná generácia		7	Milan Šimečka
	Iniciativa kulturních pracovníků (dokument)		21	
	Závěrečná řeč Václava Havla 21.2.1989		4	
	Cestou represe ke světlým zítřkům		7	Jurist
	Podle petiční listiny		24	
	Všechnen náš lid	č. 3/1989 Březen 1989	24	Jiří Ruml
	Iniciativa kulturních pracovníků (dokument)			
Obecně	Vyložené karty	č. 12/1988 Prosinec 1988	3	Václav Havel

Vokno

Demonstrace	Název článku	Vydání	Str.	Autor
15.–22. 1. 1989	Praha hořká, ale krásná a statečná	č. 15 Září 1989	8	
	V Kocourkově jdou hodiny pozpátku		3	Luboš Vydra

Příloha č. 4: Rudé právo ze dne 1. 11. 1988, str. 1 (fotografie – výřez)

koslovenského hosta přivítal soudruh N. Ryžkov

VA [Zpravodaj ČTK] — Na pracovní návštěvu Sovětského svazu v pondělí do Moskvy člen předsednictva OV KSC, vlády ČSSR Ladislav Adámek.

Přítomni byli velvyslanec ČSSR v Sovětském svazu Jindřich Reheřek a velvyslanec SSSR v ČSSR Viktor Lomakin.

vlády ADLR Abdala Hamidu Ibrahimu.

Mínistr zahraničních věcí ČSSR Jaromír Johanes blahopřál svému partnerovi Ahmadu Tálibovi Ibrahimu.

koslovenském letišti Vnukovo koslovenského hosta přivítal člen předsednictva OV KSSS, předsední ministr SSSR Nikolaj Ryžkov s dalšími oficiální osobnosti.

koslovenském letišti. ČTK — MICHAL KALINA

SLOVO KE DNI

Rozhodně proti rozvracečům

Pracující PŘEROVSKÝCH STROJÍREN: Dvacátý osmý říjen je pro každého poctivého občana naší socialistické vlasti nejen výročí vzniku republiky, ale také Dnem znárodnění, dnem federativního uspořádání republiky.

Nesouhlasíme, aby protinárodní, protisocialistické živly zneužívaly těchto výročí, významných pro český a slovenský národ, proti dalšímu socialistickému vývoji. Plně podporujeme opatření na ochranu pořádku v našem státě. Jsme proti tomu, aby nám různí zaprodanci a přisluhovači imperialismu rozvraceli společnost. Jsme pro socialistickou demokracii a další rozvoj naší socialistické vlasti, která nyní potřebuje ukázněný přístup k plnění všech úkolů. K tomu i my zaměříme svou aktivitu. Budeme se řídit gottwaldovským heslem Republiku si rozvracet nedáme.

Rada brigád státního podniku PARTEX, Nová Vělnice, závod 01, okres Jindřichův Hradec: Odsuzujeme snahy určitých sil narušit pořádek v naší společnosti. Pracující našeho podniku mají upřímnou snahu splnit celoroční úkoly. Nedají si narušit atmosféru klidu a pořádku a žádají rozhodný postup proti rozvracečům republiky.

Účastníci zasedání OV KSC, Český Krumlov: Vznik samostatného československého státu znamená historický přelom v životě Čechů a Slováků. Právem ho považujeme za významný mezník v našich dějinách, protože je symbolem naší státnosti a národní celistvosti.

Je na každém z nás, jakým obsahem naplníme nové stránky dějin, jak urychlíme sociální a ekonomický rozvoj, jaký bude náš odkaz příštím generacím. Nyní je třeba činů. Velkých i malých, činů v zájmu naší socialistické vlasti. Navazujeme na to, co bylo vždy naší devizou — na práci aktivních a uvědomělých lidí. Pro svou práci však potřebujeme klid, spokojenost a pořádek.

Proto odsuzujeme neodpovědné pokusy některých protisocialisticky zaměřených skupin a jednotlivců o zneužití procesu demokratizace a 70. výročí vzniku Československa k protistátním a protisocialistickým provokacím. Odsuzujeme pokusy znevažovat mezi našimi občany a zejména mládeží dosažené výsledky, znevažovat politiku naší komunistické strany a socialistického státu. Plně podporujeme opatření směřující k zachování klidu a pořádku, k ochraně vytvořených socialistických hodnot, a očekáváme, že vláda ČSSR a další odpovědné orgány nepřipustí narušování naší mírové práce.

OTA HANDL, Bruntál: Píši v souvislosti s rušivými protisocialistickými akcemi v Praze. Co se to, prosím vás, pořád někomu na Západě snažíme vysvětlovat a zdůvodňovat, když jde o naše oprávněné zákroky proti skupinám výtržníků a nepřátel našeho socialistického zřízení? Jsem toho názoru, že proti takovým nepřátelským akcím je třeba vystoupit energicky již v době příprav provokací. K tomu je však zapotřebí plné podpory Bezpečnosti od odpovědných stranických a vládních činitelů.

V západních zemích, když policie zakročí proti demonstracím, mírovým pochodům apod., se nás přece také neptají, co si myslíme o způsobilosti jejich zákroků. Cožpak nejsme suverénním státem, cožpak se někteří naši lidé nedokáží zbavit pocitu »malosti«?

Jsem přesvědčen, že náš lid, který přijal zákony na ochranu svého socialistického zřízení, musí důsledně vyžadovat jejich plnění. Jinak by to byl projev slabosti.

ování

fou

o rodném čísle manželky, je tedy otázkou, proč se máce nedostane občanství na vývěsné tabuli a proč se vyžadují doklady

ci »nespěchají« občany inat o jejich právech, snaží fi za hradbou předpisů nich směrnice. To všechno eda. Jenomže mnohé je dá-samotnými právními před-měnit tohle nemůže úřed-s ministři, vláda. Co v tom-ru děláte?

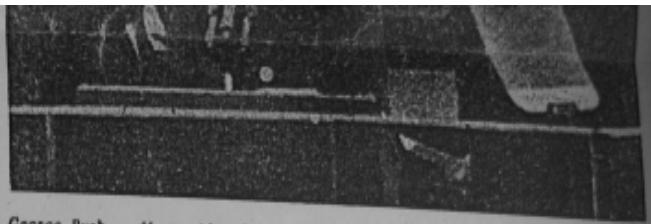
Příloha č. 5: Tribuna (fotografie)

...výchovy a techniky na nižší úrovni). Tak bude moci už začátkem března začít jednání 23 států Varšavské smlouvy a NATO o konvenčním odzbrojení od Atlantiku po Ural i souběžné fórum všech 35 účastníků KBSE o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti. Dalšími akcí bude následovat dlouhá řada.

Ano, rozdíl mezi počátkem a závěrem osmdesátých let je vsuktu propastný, a to díky impulsu, který dal událostem jiný směr. Tento impuls vyšel od Sovětského

...ment, hlavně těch nejdražších cigaret. Za výlohami stánkových prodejen tabáku jsou dokonce vystaveny rozlepené krabičky cigaret s cenou »za kus« — to aby ti nejmladší kuřáci věděli, že i jejich kapsa stačí na »požitek« z nikotinu. V jedné z plzeňských trafik se mi podařilo objevit i další propagaci kouření v podobě krátké propisky, která je věrnou kopií cigarety s filtrem a má honosný název Bohemia Works s číslem 5896. To snad bychom mohli myslet na kouření i při psaní ...

Kdysi platilo a dodržovalo se, že tam,

George Bush — 41. prezident USA — nastoupil do úřadu. Na televizi ČTK (oleo) při skládání přísahy

Po sérii vystoupení organizovaných protisocialistickými silami se lidé ptají: Oč organizátorům jde? Nezájem kolem toho přiláhal hromadu, možná i reklamy pro účastníky, když organizátorů je jen pár desítek? Nezájem tedy znepokojení naší veřejnosti zbytečné?

Nabízím pár odpovědí k zamyšlení.

Organizátoři z tzv. nezávislých skupin, lépe řečeno z »Charty 77«, se označují za společenskou iniciativu vyvíjející k dialogu o demokracii v naší zemi. Představitelé těchto nelegálních skupin předkládají k »diskusi« na první pohled jakousi pestrou škálu názorů. Při bedlivějším čtení však zjistíme, že vedle některých společenských důležitých otázek (např. ekologických), na něž již dávno upozorňovali a přiláhal k nim rovněž opatření stranické a státní orgány, jsou jejich požadavky negativistickou kritikou našeho zřízení a přímými útoky proti pilířům socialistické společnosti.

Jedním z jejich požadavků je např. obnova soukromého vlastnictví, vznik »nezávislých« odborů, sdělovacích prostředků, nakladatelství a jiných »nezávislých« institucí. Přítím požadavkem (jak ukázaly minulé zkušenosti z krizových let i mnohá vyjádření různých emigrantů) by nepochybně bylo umožnit dominantní úlohu soukromého kapitálu v zemi.

Už dnes tyto síly neskrývají snahu diskreditovat Československou Bezpečnost a Lidové milice. Jde o opakovanou taktiku z roku 1968, kdy se tento postup stal hlavní linií pravicových sil.

Za nejdůležitější však organizátoři provokačních akcí považují likvidaci vedoucí úlohy KSČ v naší společnosti. Nemají pochopitelně na mysli odbourávání byrokratismu a formalismu, nýbrž právě likvidaci tohoto základního principu. Například tzv. Hnutí za občanskou svobodu na Slovensku přímo vydrá nově ustavený Výbor čs. veřejnosti pro lidské práva a humanitární spolupráci požadavkem, aby potvrdil svou nezávislost »otevřeným stanoviskem o neslučitelnosti vedoucí úlohy strany a z ní vyplývající práva a povinnosti občanských práv a s dohodou o zákazu diskriminace v zaměstnání... Podle našeho názoru vyplývá ze současné situace jediný závěr: komunistické straně nemá být vyhrazena vedoucí úloha ve státě.

O čem přemýšlíme

Máme své zkušenosti!

Tento záměr a cíl plně koresponduje s plány imperialistických antikomunistických center a je jim nepochybně také inspirován. Např. list International Herald Tribune již v čísle z 24.—25. 9. 1988 napsal: »Musíme povzbuzovat ty reformy (v socialistických státech — pozn. R. D.), jež jsou nejméně zrušitelné a postupně oslabí autoritářské struktury politické moci... Nynější mód se rozpadne pouze, když se stane zastaralým. Učinit jej takovým musí být cílem západní politiky.« Takový jednoznačný návod nepotřebuje komentář. »Překlad« je jasný.

A k postupnému rozvrácení republiky si máme nechat organizovat i část naší mládeže? Jejím prostřednictvím by se mělo plnit heslo V. Havla, jednoho z čelných organizátorů »charty« a nepovolených shromáždění? Právě on napsal, že »o politickou moc se mohou stejným právem ucházet všichni«. Když už nic jiného, zamysleme se nad tím, kdo a jak v kapitalismu vytváří mechanismus, který by umožňoval »všem svobodně (a reálně) se ucházet o moc«.

Nyní k »přehnanému hromadění« kolem provokací. Myslím, že většina lidí neztotožňuje zmanipulovanou část účastníků s organizátory. Sedmnáctiletý kluk nebojuje o moc. Ale má se spoluvytvářet nekříd, zdání chaosu, dojem, že »vše je povoleno«, i nejistota, jak reagovat. Spoluvytváří dojem »masové podpory« organizátorům a brání důsledně tyto protisocialistické elementy oddělit od lidí, kteří třeba pod psychickým tlakem diverzní informační sítě a s pocitem »musím tam být, protože se tam něco děje«, ztrácejí schopnost racionálně uvažovat. Mnozí mladí, jak sami prohlásili, přiláhl, protože právě je to »senzace« a bude »legrace«.

Připomeňme si však, že organizátorům, kteří se snaží o rozvrácení republiky, vůbec nelze o legraci či senzaci. Vycházejí ze schématu, podle něhož zájmy společnosti = zájmy toho, kdo více a drže kříd. A v tom jsou pro ně nezkušené, zmanipulované mladé lidi tím

nejvhodnějším »materiálem«. Jeden z chartistů to v Hlasu Ameriky vyjádřil zcela jednoznačně: tyto mladí jsou právě »politickými mluvčími své generace«!

A ještě jeden aspekt těchto »opakujících se demostriací« nelze opomenout. Ve Vídni právě končila následná schůzka KEBS. Zahraniční ideologická centra a někteří ministři zahraničních věcí kapitalistických států potřebovali nový materiál, aby mohli pomlouvat Československo, ukazovat, jak nedemokratický režim u nás vládne, že podpis naší vlády na závěrečném dokumentu je »nevěřobdný«.

Člověk nemusí být velkým politikem, aby viděl, jak jednotlivé části scénáře pěkně zapadají do sebe. Jak vše bylo předem naplánováno a připraveno tak, aby vystoupení těchto nelegálních skupin mohlo na Západě vyvolat za spontánní odpor proti komunistickému režimu v Československu.

Proti provokačním vystoupením protisocialistických sil se v minulých dnech vyjádřila řada orgánů, pracovních kolektivů i jednotlivců. Zaznívá z nich jednoznačné stanovisko: různé akce a »antisocialistické« akce a i jejich organizátoři! Republiku si nikým rozvracet nedáme!

Byli bychom však krátkozraci, kdybychom skotčili jen odsouzením provokací a jejich organizátorů. Nemůžeme zapomenout, že zmanipulovaní mladí lidé z Václavského náměstí, nebo odněkud, kde se otevřeně neprojevují, jsou našimi syny a dcerami, kdybychom je zafadili mezi »protisocialistické elementy«. Zhodnotme doma, ve školách, na pracovištích, v učilištích, co se přivedlo, ať z recessu či z jiných důvodů, k tomu, že se stali manipulovanou masou. Zeptejme se jich nikoliv v davu, ale tam, kde jsou přístupnější dialogu. V televizní anketě řekl — podle mne správně — jedna dívka: Některým mladým lidem chybí i laskavé a vysvětlující slovo. A dodejme — včasné slovo i správný čin. Slovo dospělých. Čin dospělých. Mladí lidé musí vidět, že aktivita plodí úspěch, nuda jen negativní jevy, že pasivita nikam nevede.

A také je třeba říci, že agresivní chování, provokativní vystupování se nezjevilo v Praze v loňském roce. Různé výkřiky a sprosté urážky se uslyšely již dříve, například na fotbalových stadionech, kde jsme problémy násilí a nekulturnosti, arogantního povytváření věci slavným lidem dlouho trpěli.

Máme tedy své zkušenosti. Víme i jak jednat ve prospěch socialismu, v zájmu všech poctivých a slušných lidí.

ROBERT DENGLER

2 tribuna
4/1989

Příloha č. 6: Vídeňské svobodné listy (fotografie)

Příloha č. 7: České slovo z ledna 1989, str. 1 (fotografie)

Noviny československého exilu
Zeitschrift der tschechoslowakischen Exilanten
Newspaper of the Czechoslovak Exiles
Journal des exilés tchécoslovaques

České slovo

B 20338 E
Ročník 35
Číslo (Nr.) 1
Ledna 1989

Týden dramatických manifestací v Praze

Konec studené války?

Britská ministerská předsedkyně Margaret Thatcher prohlásila, že studená válka skončila. Sovětský míruvůlce Genadij Gerasimov řekl, že jsme na cestě k jejímu konci a že jsme mu blízko. Po zkušenostech s d'Étenne z Brežněvovy doby je americké mínění obozřetnější, o studené válce a jejím konci nemluví a nadále vyzdvihuje, žeho je ještě potřeba k narovnání vztahů mezi svobodným světem a Sovětským svazem.

Foto: Apatela

Hofejšili čít Václavského náměstí v Praze, jak vypadala odpoledne a večer ve dnech od 15. až do 20. ledna 1989.

Václavské náměstí v Praze bylo v den 15. ledna a ještě mnoho dní potom nejlépe známým místem v Evropě. Na Václavském náměstí došlo k sérii dramatických politických zážitků. Příčinou bylo rozhodnutí občanských iniciativ vzpomínout pietní trýznou dvacátého výročí sebeoběti studenta Jana Palacha, který se 16. ledna v blízkosti sochy sv. Václava upálil, aby tak vyburcoval národ z letargie, která nastala po sovětské okupaci. Pět občanských skupin — České děti, Charta 77, Mírový klub Johna Lennona, Nezávislé mírové sdružení a Společenství přátel USA — daly 2. ledna dopisem Obvodnímu národnímu výboru v Praze 1 na vědomí, že se 15. ledna ve 14 hodin sejdou u sochy sv. Václava, aby položením květin a kritikou vzpomínkou zpřítomnily trvalost apelu, který vznesl Jan Palach. Čs. úřady se nejprve pokusily přimět pořádkácké skupiny, aby od trýzny upustily a když se jim to nepodařilo, pietní shromáždění na Václavském náměstí zakázaly.

Situace se dramaticky zkomplikovala, když spisovatel Václav Havel oznámil, že dostal od skupiny studentů anonymní dopis, v němž byly věty: „Řada z nás studentů je odhodlána rozhodujícími činy podpořit Vali záslužnou práci (tj. činnost Charty 77) a zasadit se o přiznání politických práv pro Václava.“ Na důkaz těchto slov dne 15. ledna 1989 v odpoledních hodinách na Václavsku zazářila jedna lidská pochodň. Václav Havel požádal čs. televizi, aby pomohla odradit neznámého studenta od jeho úmyslu a když byl jeho pokus bezvýsledný, obrátil se o pomoc na zahraniční rozhlas. Autora dopisu naléhavě vyzval, aby nečinil to, co učinil zamýšlí. Zpráva o „lidské pochodni“ se v Československu rychle roznesla. Reagovala na ni i matka Jana Zajíce, který byl druhý, jenž se v zimě roku 1969 upálil. Pani Zajícová vzkázala autorům dopisu: „Jako matka, která prožila a prožívá velké hoře, ulekla

sem se zprávy, že zase někdo chce obětovat svůj život upálením. Proto prosím, nedělejte to. Vy nevíte, jak strašná rána je to pro ty, kteří vám dali život, viděli vás vyrůstat, učili lásku k bližnímu, skládali všechny naděje ve vás a pak stáli nad hrobem vlech polapaných nadějí se slovy: Už nikdy, nikdy tě nevidím. Ne, toto se už nesmí stát. Jelte jednou vás prosím, nechte svůj život. Vždyť život, to je naděje. Vále nelátná matka Zajícová.“

V oněch dnech byli Václav Havel a míruvůlci Dana Němcová předvoláni k výslechu, při němž se také hovořilo o „lidské pochodni“ a úřady braly tuto okolnost za záminku, aby občanské skupiny trýznu na Václavském náměstí odvolaly. Dana Němcová vyslovila pochybnosti o autentičnosti dopisu a vyslovila ná-

BYL VINEN SEMTEX?

V souvislosti s katastrofou amerického civilního letounu Boeing 747, který se zřítil vloni 21. prosince na skotské městečko Lockerbie, vydala Charta 77 dokument, týkající se vybušniny Semtex. Charta 77 v něm československou vládu žádá, aby jednoznačně odpověděla na tři otázky: 1. do kterých zemí, za jakých podmínek a v jakém množství je vyvážena Semtex a podobné výrobky, které jsou zneužitelné teroristy, 2. jaká opatření už vláda učinila a jaká ještě hodlá učinit, aby zahraniční zákazníci neposkytovali čs. výrobky teroristům, 3. jaké důvody československé vlády brání v tom, aby podnikla příslušné kroky, díky jimž by čs. výrobky byly snadno odhalitelné při celních a jiných kontrolách a díky jimž by při jejich nalezení mohl být zjištěn původce jejich zneužití.

Mezinárodní tisk naznačil, že výsoco účinných plastických vybušnin se používá ve světě více, m.j. sovětského původu (iránští teroristé používali takové sovětské vybušniny proti americkému velvyslanectví a hlavnímu stanu americké námořní pěchoty v Bejrútu). Semtex má však jako jediný pověst látky (čs. tisk dává přednost slovu „trhavina“, naznačujícímu civilní použití) s pomocí běžných technik nezjistitelné. Vyrábí se na parubickém předměstí Semtině v závodě Synthexa, specializovaném na barviva, farmaceutika,

že může jít o provokaci kruhů Charté nepřátelských. Velmi podivný zákrok učinila i policie. Navštívila sochaře Olbrama Zoubka, Palachova vzdáleného příbuzného, který sňal Palachovu posmrtnou masku. Policie přišla masku zabavit a zdůvodnila to anonymním dopisem o nové lidské sebeoběti.

Po těchto předejrahch nastala ne-

Dokolení na str. 4

Příloha č. 8: Lidové noviny z prosince 1988, str. 2 (fotografie)

STRANA 2

PROSINEC 1988

Pražská demonstrace na Žižkově

Zákaz demonstrace ke 40. výročí přijetí Všeobecné deklarace lidských práv, svolané nezávislými občanskými iniciativami na Václavské náměstí, oživil otázku zda, a kým a jak jednat. Zástupci iniciativ dali místo opětovné konfrontace s vudními děly a obušky přednost jednání. Výsledkem byla dohoda, že se demonstrace uskuteční 10. prosince v 15 hodin na Škroupově náměstí. Zatímco sobotní Václavské náměstí připomínalo v té chvíli stav obležení a stovky policistů dávaly najevo, že budou hájit svěcený prostor jakýmkoli způsobem, komorní kulaté náměstí na Žižkově se od 14 hodin zaplňovalo tisíci lidmi.

Organizační výbor měl smělou představu: na demonstraci měli vystoupit mluvčí Charty 77 a zástupci Nezávislého mírového sdružení. Mnutí za občanskou svobodu, Českých dětí a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Pozoruhodné je, že toto všechno se opravdu uskutečnilo. A nejen to. Nad hlavy shromážděných se objevily transparenty se jmény politických vězňů, lidé rozdávali letáky s fotografiemi a životopisy vězňů, a podepisovali petice za jejich propuštění.

Hodinový program uvedl Václav Havel, který na základě osobní zkušenosti hovořil o dramatičnosti doby naplněné paradoxními rozpory. Zmínil se též o vyhlášení NVP, která protiústavně omezuje právo pořádat veřejná shromáždění ve vnitřním městě pouze na organizace sdružené v Národní frontě, a vyjádřil pře-

Škroupovo nám. 10. prosince 1988

svědčení, že příští nezávislá manifestace bude opět na Václavském náměstí.

Přítomní uctili minutou ticha památku obětí zemětřesení v Arménii, zazpívali pozdrav obdobným zhromážděním ke Dni lidských práv ve světě a hlasovali o rezoluci, vyzývající orgány státní moci, aby propustily politické vězně.

Na závěr četla herečka Vlasta Chramostová ze Všeobecné deklarace a na improvizovaném pódium vystoupila též zpěvačka Marta Kubišová, která udávala tón při zahajovacím a závěrečném znění hymny.

V jedné z přilehlých ulic skupina mladých lidí poskytovala informace, kde je možné darovat krev a kam

lze poslat šaty a obuv pro postiženou Arménii.

Nikdo dnes zřejmě nedokáže posoudit, zda byl postoj díků k této demonstraci výrazem liberálnějšího trendu sociálních orgánů k opozici a prvním krokem k uznání legitimacy nezávislých iniciativ nebo jestli to byl jenom utilitární manévr, vyvolaný návštěvou Mitterranda, po níž opět vše sklouzne do vyještěných kolejí represe.

Způsob televizní zprávy o demonstraci na Škroupově náměstí se záměrně podhodnoceným údajem o počtu účastníků je jen další variantou snahy paralyzovat úsilí občanů o skutečné svobodný a důstojný život.

Petr Cibulka

36letý Petr Cibulka a Brna je od 14. října již pocturá ve vězení. Poprvé byl odsouzen v r. 1978 za šíření neoficiálních hudebních nahrávek (tr. šin pohřbování) a střežil se přesně 21 roky. Pak byl vězněn v letech 1985 - 86 a znovu v r. 1986.

Nyní je opět stíhán pro pobuřování, jehož se měl mimo jiné dopustit vzpomínáním Informant o Chartě 77 a soustředěním lidí.

mé generace říkají, že je hlupák a že lidé nestojí za to, aby toto dělali... Mne by jenom zajímalo, jak se k tomu staví dnešní mladá generace?"

Také si myslím, že Petr je šestný, zblátený a hodný člověk. My mladí jsme přesvědčeni, že je stíhán jako vystrážný případ, který má vést do naší společnosti novou vlnu strachu. 29. listopadu byl proto v Brně ustaven Výbor na obranu Petra Cibulky, Dušana Skály a Jiřího Štenclů. (36letý Dušan Skála a 17letý Jiří Štencl jsou též stíháni pro trestný čin pobuřování za nezávislou ediční činnost.)

Jan Šabata

Před sto lety

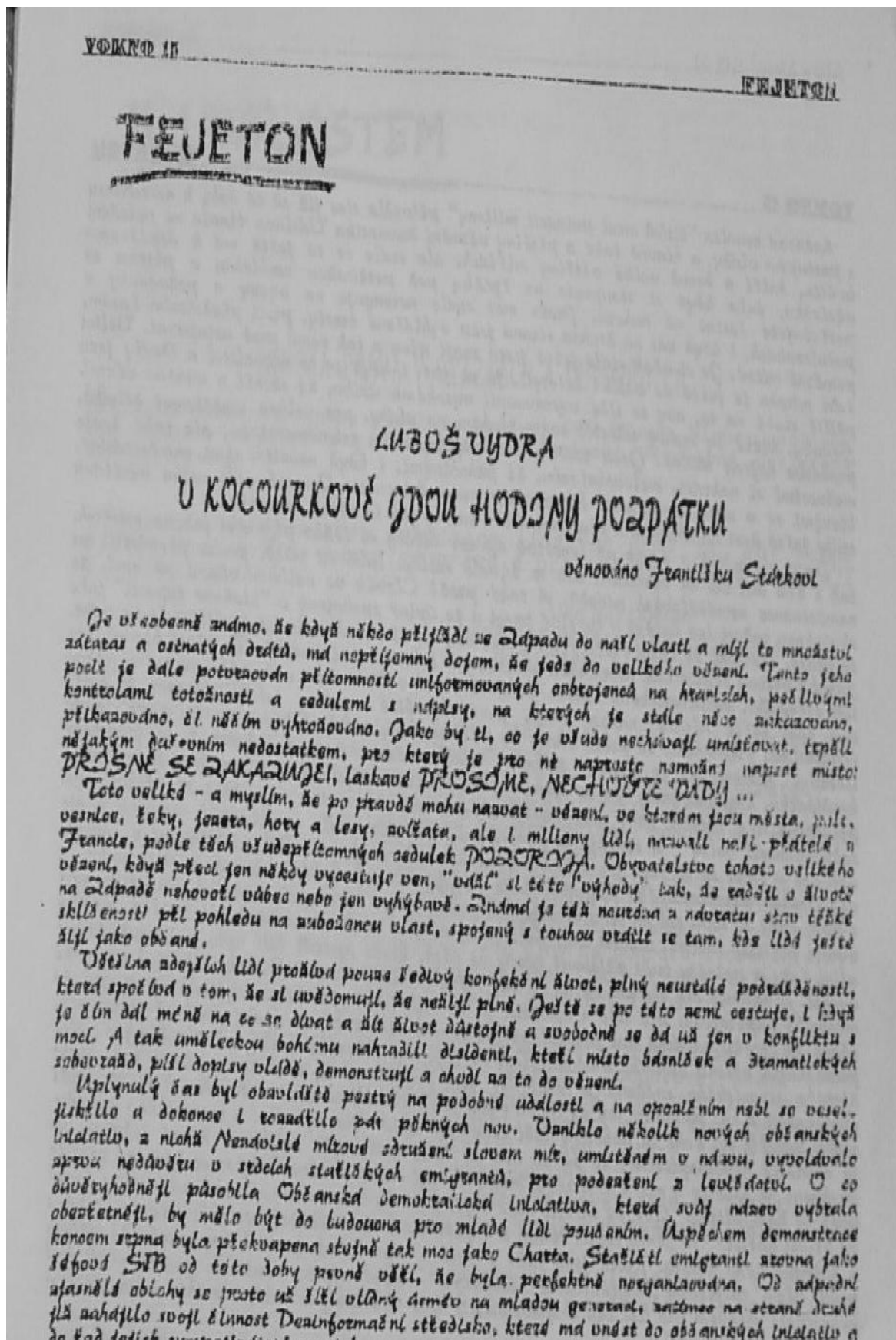
29. prosince 1888 se narodil v Plzni v učitelské rodině Josef Beraň, muž, který celým svým životem spojil v harmonickou jednotu lásku k českému národu a k církvi. Teologii vystudoval v Římě, kde

národ. Při audienci u prezidenta Beneše řekl, že církev chce přispět k hospodářské i mravní rekonstrukci republiky. Avšak po únoru 1948 se názory na to, co je k blahu republiky, značně lišily. Při jednáních mezi státem a církví v nich státní moc zaměřovala dialog za dikrát, zaujímal arcibiskup v zásadních věcech nemilovavé stanovisko. Státní představitelé ho proto prohlásili za nepřítel lidu. 19. června 1949 při slavnosti Božho těla ho v katedrále sv. Víta vypískali najatí vytržníci. Tehož dne začala jeho šestnáctiletá internace. 10. ledna 1965 ho jmenoval Pavel VI. kardinálem a povolal do Říma.

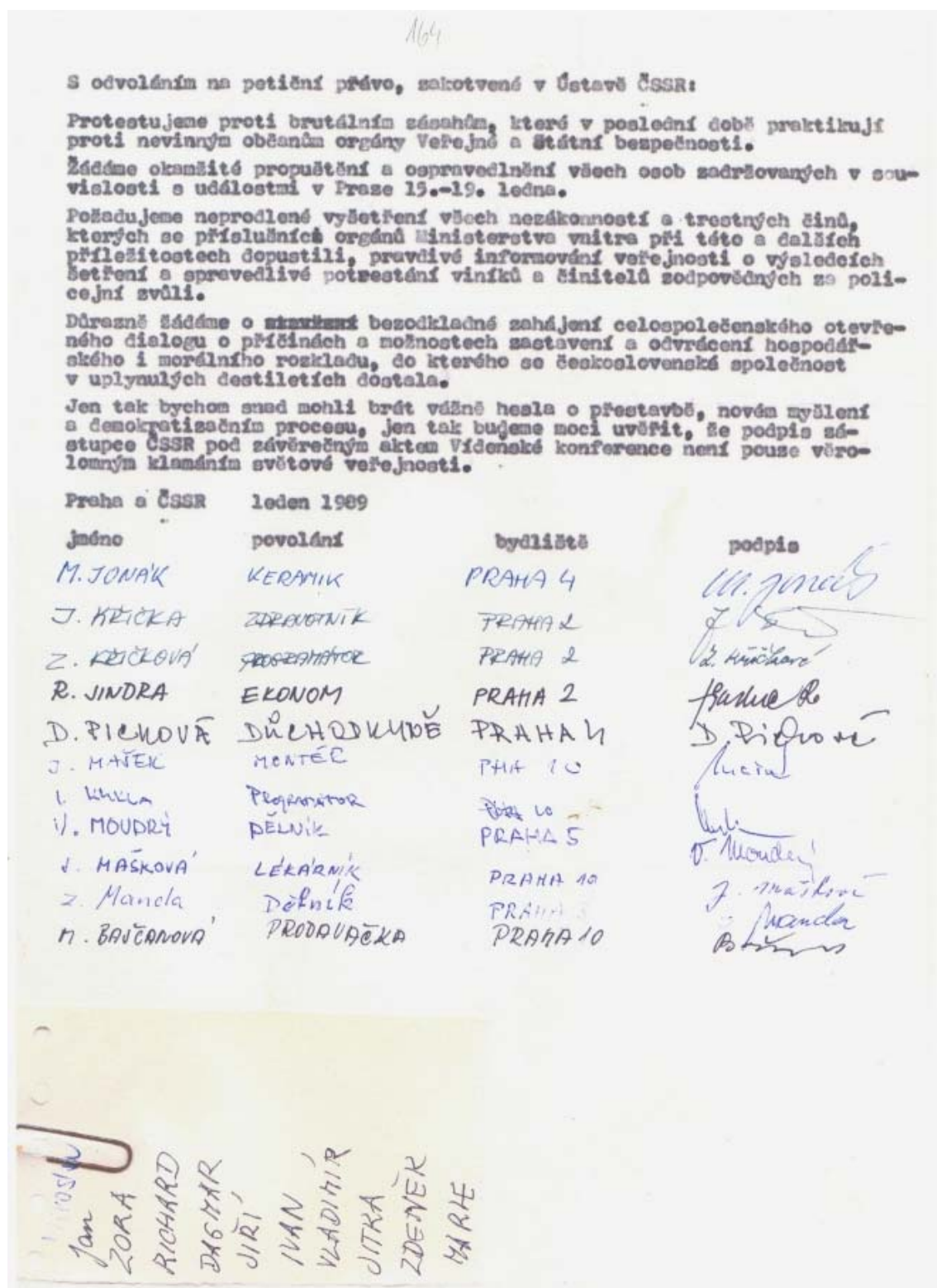
Vzdálen od vlasti, po které toužil, zemřel v Římě 17. května 1969. Z příkazu Pavla VI. bylo jeho tělo uloženo po boku papežů v kryptě baziliky sv. Petra.

- db -

Příloha č. 9: Vokno č. 15 z roku 1989 (fotografie)

Příloha č. 10: Petice z ledna 1989 (fotografie)

Příloha 11: Národní archiv (archivy ÚV KSČ) – Informace pro členy a kandidáty ÚV KSČ, pro předsedu ÚV KSČ a tajemníka ÚV KSČ, str. 3 (fotografie)

- 3 -

přítomné k podpisu tzv. prohlášení NMS. Některé podpisové archy a další zde rozšiřované písemnosti včetně kopie dopisu kardinála Tomáška členům NMS se podařilo zajistit. Lze předpokládat, že organizátorům těchto akcí se podařilo získat několik set podpisů přítomných osob.

Před 20,00 hod. se přítomné osoby na výzvu organizátorů této protestní akce odebraly na Staroměstské náměstí. V čele průvodu byly nesený československé státní vlajky a byla skandována hesla : "Dubček, Svoboda, dejte nám svobodu, Rusové domů, v jednotě je síla, dejte nám zbraně dáváme vám na ně, gestapo, fašisti, střílejte do nás atd.

Průvod demonstrantů pokračoval ze Staroměstského náměstí přes náměstí Krasnoarmějců k předmostí Karlova mostu, kde asi 400 demonstrantů usedlo na zem a kladlo pasivní odpor zasahujícím příslušníkům SNB. Za stálého skandování hesel se demonstranti odebrali přes Smetanovo nábřeží k Národnímu divadlu. Veřejná doprava v tomto prostoru byla přerušena. Příslušníky SNB bylo uzavřeno předmostí mostu 1. máje a do prostoru byly vyslány zásahové jednotky. Cílem bylo směřovat průvod po nábřeží směrem k Bráníku. V prostoru před ZÚ NDR se podařilo asi 1/3 nejaktivnějších demonstrantů od průvodu oddělit, zbývající část se vrátila na Národní třídu a postupovala směrem k Jungmannovu náměstí. V tomto prostoru se agresivnost demonstrantů zvýšila a proti zakročujícím příslušníkům SNB bylo hozeno několik lahví. Asi 300 osobám se podařilo přes provedenou uzavěru proniknout na Václavské náměstí, odkud byly kolem 23,00 hod. vytlačeni směrem k Anglické ulici. Před 24,00 hod. byl dav demonstrantů v tomto prostoru rozptýlen.

Uvedené akce narušující vážně veřejný pořádek v hl.městě Praze se zúčastnilo aktivně více jak 4000 osob, převážně mladých lidí. Značné zastoupení mezi demonstranty měli cizí státní příslušníci. V průběhu opatření bylo na úřadovny SNB předvedeno 73 osob, řada z nich byla umístěna v celách předběžného zadržení. Bylo předvedeno 7 cizích státních

Příloha 12: Národní archiv (archivy ÚV KSČ) – Informace k současným aktivitám vnitřního protivníka zejména v souvislosti se 70. výročím vzniku československého státu (fotografie)

PŘEDSEDNICTVO ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

5878/25

Přísně tajné
Číslo pořadu: 1

K bodu: Informace k současným aktivitám vnitřního protivníka, zejména v souvislosti se 70. výročím vzniku československého státu

NÁRODNÍ ARCHIV
ZRUŠEN STUPĚŇ UTAJENÍ
Důvod: 470. 2000 - MKV 70
PhDr. Alena Nosková
Datum: 26. 1. 01 Podpis: [signature]

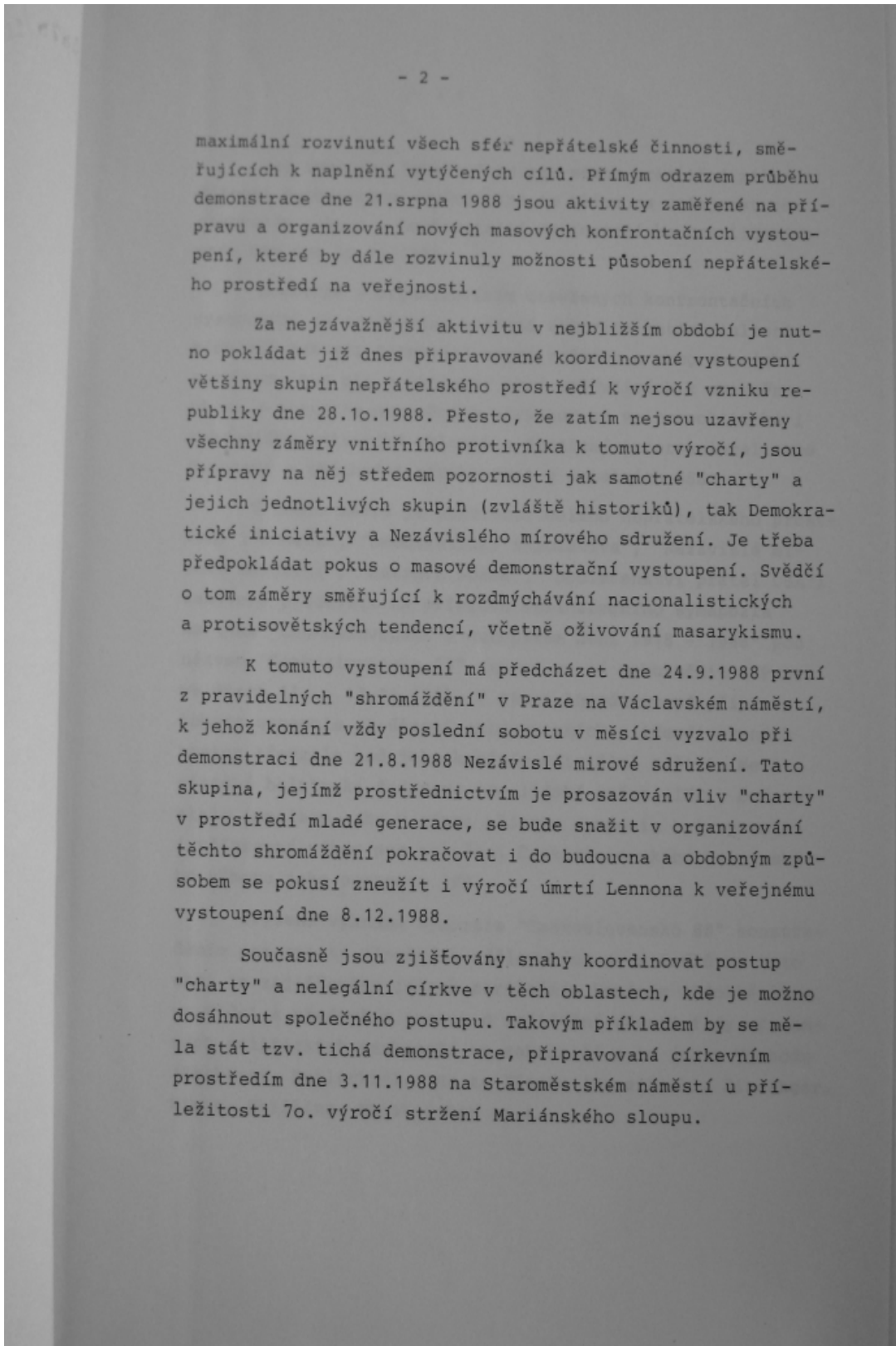
Příloha I
Návrh usnesení

Příloha III
a/ Informace k současným aktivitám ...
b/ Návrh opatření

Předkládá: s. V. Vajnar
22. září 1988
Počet listů: 11

Tento materiál je nutné vrátit nejpozději do jednoho měsíce všeobecnému oddělení ústředního výboru KSČ

Příloha 13: Národní archiv (archivy ÚV KSČ) – Informace k současným aktivitám vnitřního protivníka zejména v souvislosti se 70. výročí vzniku československého státu, str. 2 (fotografie)

Příloha 14: Národní archiv (archivy ÚV KSČ) – Návrh opatření k uvedeným hlavním nepřátelským aktivitám (fotografie)

